

**ENGELLİLERİN ADALETE ERİŞİM HAKKI:
ADLİ YARDIM VE BİLGİ EDİNMEDE
KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

25.04.2013 tarihinde gerçekleştirilen “Engellilerin Adalete Erişim Hakkı: Adli Yardım ve Bilgi Edinmede Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” konulu konferansın metnidir.

Konuşmacılar:

Güven Kışlalı (*Avukat ve Görme Özürlü Evrensel Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu Üyesi*)

Damla G. Songur (*Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi*)

A. Aslı Şimşek (*Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi*)

Adem Kuyumcu (*Engelsiz Hayat Dayanışma Derneği ve Ardeşen Derneği Başkanı*)

Sunucu: Bu panel “Engellilerin Adalete Erişim Hakkı: Adli Yardım ve Bilgi Edinmede Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı Lisans Araştırma Projesi kapsamında düzenlenmektedir. Atılım Üniversitesi tarafından desteklenen Lisans Araştırma Projelerinin genel amacı üniversitede lisans öğrencilerinin araştırma bilinci ve kültürünü geliştirmek, takım çalışmalarını desteklemek ve disiplinler arası çalışmaları teşvik etmektir.

Bu proje kapsamındaki özel amacımız ise toplumda dezavantajlı gruplardan engellilerin ihtiyaç duydukları adalete etkili biçimde ve süresinde erişimini sağlamak, engellilerin temel hak ve özgürlüklerini kullanmasına ilişkin bilgi eksikliğini gidermek, adaletin etkin ve eşit dağıtımına ilişkin çözüm yolları üretmek ve bunları etkili biçimde tanıtarak toplumsal bilinç oluşturmaktır.

Sayın Güven Kışlalı, Ankara Barosuna kayıtlı olarak yürüttüğü avukatlık mesleğinin yanı sıra Görme Özürlü Evrensel Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu Üyesidir.

Sayın Adem Kuyumcu, Engelsiz Hayat Dayanışma Derneği ve Ardeşen Engelliler Başkanı olup, “Engelsiz Şehirler Başvuru” kitabını derlemiştir.

Sayın Aslı Şimşek, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi olup, Hukuk ve Sanat Topluluğu ile bu projenin başkanlıklarını yürütmektedir.

Sayın Damla Songur, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi olup Hukuk ve Sanat Topluluğu ile bu projenin danışmanlıklarını yürütmektedir.

Güven Kışlalı: Bugün burada biraz önce de bahsedildiği gibi “Adalete Erişim Hakkı” çerçevesinde bir sunum yapılacak. Bu panelin gerçekleştirilmesinde konunun başlığından aslında içeriğinin ne anlatılacağını belli olduğu görülüyor. Fakat burada

bir noktanın özellikle altını çizmek istiyorum. Adalete erişim ile sadece engellilerin yargı organlarının yürüttüğü faaliyetlere erişebilmesi, oralarda kendilerinin edinmesi, amaçlanmamakta bunların anlatılması kastedilmemektedir. Adalete erişimle bugün hayatın her alanında özellikle sosyal yaşamda da engelli kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kullanırken adalete erişmeleri, hani herkesin kullanabildiği kadar engelli bir kişinin de temel hak ve özgürlüğünü kullanabilmesi anlatılacak. Sunum için konular da zaten o şekilde seçildi.

Panelistlerimizi tanıttık, tanıdık ben kısaca konularından tekrar bahsetmek istiyorum. Şimdi programımız yaklaşık 2 saat sürecek, bu şekilde tasarladık. İlk saatimizde ilk panelistimiz Sayın Damla Songur, bize “Engelli Kimdir, Engel Nedir?” konusunu anlatacak. Kendisi yine sizin yakından tanıdığınız gibi Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku dalında araştırma görevlisi olarak burada çalışıyor ve aynı zamanda Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde doktora programına devam ediyor.

Bu sunumun ardından ikinci panelistimiz Sayın Aslı Şimşek, bizlere “Engellilerin Adalete Erişim Hakkı”ndan bahsedecek. Yine kendisini yakinen tanıyorsunuz Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Ana Bilim Dalı öğretim üyesi ve aynı zamanda Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde doktora programına devam etmektedir.

İkinci panelistimiz 1994 yılından bu yana engellilerin bakımı, rehabilitasyonu, engellilerin eğitim, engelli basketbolu alanında uğraş vermiş 2002 yılından sonra bu uğraşlarını profesyonel anlamda devam etmiş Ardeşen Engelliler Derneği Başkanı ve Engelsiz Hayat Dayanışma Derneği Başkanı, 2004’den itibaren yapılan yasa ve yönetmeliklerin çıkarılmasında çeşitli görevler almış olan Sayın Adem Kuyumcu ikinci sunumumuzu gerçekleştirecek ve o da “Sosyal hayatta engellerin nasıl kaldırılabilir ve bu konuda nasıl bilinç oluşturulabilir” konulu sunumunu gerçekleştirecek.

Ben bugün aranızda oturumu yönetmek üzere bulunuyorum. Ben kendim Görme Özürlü Evrensel Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu Üyesiyim. Bu dernek Ankara’da faaliyet göstermekte, derneğin kurucuları hukukçu, avukat ve benzeri görevlerden birini yürütmekte, hatta engellilere ait bildiğim kadarıyla ilk ve tek meslek örgütüdür. Hukukçulardan oluşmasına rağmen bu derneğin sadece faaliyetleri hukuksal anlamda belli noktaları gidermek değil, hayatın her alanında gerektiği zaman devreye girerek çeşitli projeler yürüterek engellilerin sosyal yaşama katılımları, adalete erişimleri ve benzeri faaliyetler yürütmektedir. Tabii hukukçulardan oluşması nedeniyle ister istemez bir sorunu çözmekte öncelikle mevzuat noktasından hareket ediyoruz, refleks gereği mesleğimizden dolayıdır.

Ben çok kısaca kendimden bahsetmek istiyorum. Ben bu dernekle geçen sene tanıştım. Hukukçulardan oluşmasından dolayı da ilgi duymuştum ve dernek yönetim kurulu üyesi oldum. Kendim 2006 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni, 2009 yılında da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Ticaret Hukuku yüksek lisansımı tamamladım. Şu an Devlet Demiryolları’nda avukat olarak çalışıyorum.

“Engelli Kişilere Uluslararası Alanda Sahip Çıkan Bir Mevzuat Yürürlüğe Girdi”

Bu engellilerin adalete erişimi ve sosyal hayat, yani kısacası engellilerin temel hak ve özgürlüklerini kullanabilme konusunda maalesef istenen seviyeye gelinebilmektedir. Her ülke kendi politikaları gereği bu konuya belli önemi veriyor, ne kadar verebilirse, yani her ülke kendi görüşleri çerçevesinde yönelim yapabiliyor. Ancak bu konu son zamanlarda Birleşmiş Milletler gündemine girdi ve bizim 2008 yılında imza koyduğumuz Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi yürürlüğe girdi. Artık o günden itibaren şu an üzerinden epeyce bir yıl geçti, yani yeni bir şey değil aslında bu ama Birleşmiş Milletler Engelli Kişiler Hakları Sözleşmesi'yle birlikte artık engelli kişilere uluslararası alanda sahip çıkan bir mevzuat yürürlüğe girdi ve artık bu mevzuata imza koyan bütün ülkelere belli zorunluluklar getirmekte, belli tanımları var, belli emirler var. Bu ülkeler, imza veren ülkeler artık kendi iç hukuklarını buna göre uygun bir şekilde düzenlemeleri gerekiyor. Ülkelerin belli konularda rapor vererek Engelli Hakları Komitesinin ki bu da yine sözleşme ile oluşturuluyor. Bu raporla da uluslararası alanda bir ülkenin engelli konusunda ne yapıp ne yapmadığı takip ediliyor. Birçok maddesi var, yaklaşık 30 maddesi haklar ve özürllüklerle ilgili devletin yapması gereken, tanımlar var, her şeyi kendi başına yeniden tanımlıyor. Engellilik kavramını yeniden tanımlıyor ve bunu birçok ülke mevzuatından daha üstün, daha gerçekçi bir şekilde tanımlanıyor.

Çeşitli haklar ve özgürlüklerin getirilmesi konusunda emredici hükümleri var ve anayasamızın 90. Maddesi gereği temel hak ve özgürlüklere ilişkin olduğu için, kanunlarla çatıştığında bu antlaşmalı maddeleri daha üstün, muaf olarak görev alıyorlar. Bu antlaşmalar şu an, mesela panelimize en yakından ilgili olan maddesi 12. Madde Adalete Erişim. Yine bu antlaşmanın çok önemli bir maddesi 5. Madde; ayrımcılık ve eşitliği düzenliyor ki engellilere yapılan her şey engellilerin haklarına sahip olacağını temel hak ve özgürlükleri kullanmasına yönelik bir çalışma ve yapılmayan her şey de otomatik olarak ayrımcılığa giriyor. Çünkü herkesin seyahat hakkına eşit olarak erişmesi gerekiyor. Bir engelli buna erişemiyorsa, devlet buna önlemini almıyorsa aslında bu ayrımcılık manasına geliyor.

Zaten eğer bir kişinin ayrımcılık yapması söz konusuysa Türk Ceza Kanunu'muz 122. Maddesinde de bu suç olarak nitelendiriliyor. Kişilere karşıda aslında engelli kişiler korunuyor ya da bir bankaya gidildiğinde engeli bulunmayan bir kişi nasıl işlem yapıyorsa engelli bir kişinin de aynı şekilde işlem yapması gerekiyor. Ama eğer bu yapılmıyorsa bunu bir görevli, bir kurum yapmıyorsa da yine iç hukukumuzda da ayrımcılığı engellemek için bizim zaten böyle bir yolumuz var. Ama Birleşmiş Milletler Engelli Haklar Sözleşmesi bunu devletin ayrımcılık yapmaması, devletin bu düzenlemeleri yerine getirmesi bakımından düzenliyor. Şimdi bu sözleşmeyi neden anlattık? Kısaca bu sözleşmeden neden bahsettim?

Bu sözleşmede raporlar veriliyor demiştim, devlet kendisini raporlayıp biz şu durumdayız, şu önlemleri aldık, bizim ülkemizde engelliler temel hak ve özgürlüklerine şu şekilde yararlanır diye rapor veriyor; ancak bu sözleşmenin güzel bir yönü de sivil toplum kuruluşlarının gölge raporlar sunabilmesi. Dolayısıyla biz de sivil toplum kuruluşu olarak gölge raporlarının hazırlanmasında, devleti bu konuda takipte itici bir güç olmalıyız. Bunlara daha fazla vakit ayırmalı, daha fazla kafa yormalıyız. Bu tür panellerle de fikir fırtınası gerek bilgilenme açısından gerek bu işe konsantrasyon sağlamak bakımından bizler için çok faydalı oluyor. Onun için ben

panele katılmaktan dolayı dernek olarak çok mutlu olduk demiştim. Mutlu olmamızın sebebi bu tür organizasyonlara davet edilmemiz ve bu şekilde dernek olarak gelişimimizi sağlayabilmemiz.

Damla G. Songur: Konuya bir giriş olabilmesi açısından “Engel nedir, engelli kimdir?” üzerine size kısa bir sunum yapacağım. Ama bunun öncesinde size projemizden bahsetmek istiyorum; çünkü bugün buraya gelmemizin sebebi aslında Atılım Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirdiğimiz bir Çağdaş İnsan Araştırma Projesi. Biz bu projenin üzerine haziran ayından beri çalışıyoruz, konunun belirlenmesi, kapsamının daraltılması, yöntemin belirlenmesi üzerine ve ekim ayından beri de Atılım Üniversitesi tarafından projemizin kabul edilmesiyle beraber resmi olarak faaliyetlerimizi yürütüyoruz. Bu anlamda hem teorik hem de pratik bazı çalışmalarda bulunuyoruz. Saha çalışmaları yapıyoruz. Size bazı anketler uyguladık. Buradaki verileri çalışmalarımızda kullanacağız. Projemizi iki danışman olarak yürütmekteyiz; Aslı arkadaşım ve ben. Bunun dışında bize yardımcı olan 10 tane öğrencimiz var, farklı fakültelerden hem teorik hem de saha çalışmalarında bize fazlasıyla destek oldular ve bugün bu panelin gerçekleşmesinde çok büyük emekleri var, hepsine ayrıca teşekkür ediyorum.

Ben size “Engel nedir, engelli kimdir?” anlatacağım demiştim. Şimdi öncelikle insan, bildiğiniz üzere insan akıl yürütme yetisine sahip sosyal bir canlıdır ve bir araya gelerek toplum halinde yaşamaktadır. Böylece de kendisiyle yaşadığı sosyal çevreyi düzenli olarak düzenlemekte ve geliştirmektedir. İnsanların bir araya gelerek oluşturduğu toplumlar doğuştan ya da sonradan oluşan farklılıklar veya içsel ya da dışsal koşulların etkisi nedeniyle homojen değildir ve bugün burada bulunan herkesin de takdir edeceği üzere bunların olması beklenemez. Sosyal çevre bu farklılıklar ve koşullar göz önünde bulundurulmaksızın egemen veya çoğunluk olarak kabul edilen bireyler bakımından normal kabul edilenler temel alınarak belirlenen bazı standartlara göre düzenlenmektedir. Böylece toplumu oluşturan her bireyin eşit şekilde sahip olduğu temel insan hak ve özgürlükleri bazı gruplar için ihmal veya kasit yoluyla ihlal edilmektedir.

Toplumda bu şekilde azınlık durumuna getirilen, ötekileştirilen veya toplumdaki dışlanan söz konusu gruplar dezavantajlı gruplar olarak ifade edilmektedir. Bu toplumsal yaşamda da dezavantajlı konumda bulunan gruplardan birisinin de fiziksel veya zihinsel nedenlerle bazı hareketleri, duyuları ve işte biri kısıtlanan ve engelli, özürsüz, sakat ve eksik gibi bazı sözcüklerle adlandırılan kişiler oluşturmaktadır. Dezavantajlı grup dediğimiz zaman bugün birçoğunuz hukukçu olduğunuz için hepimiz takdir edersiniz ki sadece engelliler dezavantajlı durumda değiller, toplumsal statik bakımından da analiz ettik, bir çalışma yaptık ama biz projemiz kapsamında engellileri konu etmek istedik; çünkü bu konuda gerçek anlamda bir bilgi ve bilinç eksikliği olduğunu fark ettik. Bu konu üzerine üniversitemizde bir farkındalık yaratmak istedik. Çünkü bu kişiler içinde dezavantaj oluşturan esasında fiziksel ya da zihinsel nedenlerle hareket, duyu ve işitselin kısıtlı olması değil, insan yaşadığı koşullara uyum sağlayan bilen bir canlı türü.

Nitekim tarihimize de baktığımız zaman çok uzun zamanlardan beri hayatta kalabiliyor olmamız, her türlü iklim koşulunda, her türlü coğrafyada yaşamımızı devam ettiriyor olabilmemiz, bizim uyum sağlayabilen bir canlı türü olduğumuzu gösteriyor. Bunun dışında insan akıl yetisini kullanabilme gibi bir şansa sahip olduğu

için, teknik ve tıbbi olanaklarla da söz konusu bu bazı engellerin üstesinden gelebilmekte. Ancak bu normal kabul edilenler temel alınarak belirlenen standartlara göre düzenlenen toplum yaşamında insanın uyum sağlayabiliyor olması, teknik ve tıbbi olanaklarla bunun üstesinden gelebiliyor olması her zaman yeterli olmuyor. Yine bu sebeple dezavantajlar devam ediyor.

“Engelli Kişilerin Yaşadığı Dezavantajlar Neler?”

Baktığımızda bu kişileri dezavantajlı yapan temel neden doğuştan ya da sonradan oluşan farklılıkları değil, söz konusu standartların onlara uygun olmaması. Peki, bu kişilerin yaşadığı dezavantajlar neler? Kısıtlı bir dünya erişimi, dışlanmışlık, genişletilemeyen yetenekler, var olmayı yeteri kadar gerçekleştirememesi. Bu saydıklarımızın üstesinden gelebilmiş birçok engelli var; ancak bunların üstesinden gelememiş, yani bu dezavantajlılığın ötesine geçememiş de birçok engelli de var. Çünkü bu dezavantajlıları yenmek ya da yenmemekte biraz içinde bulunduğu sosyal çevresindeki bilinçli insanların tavrına göre değişebiliyor. Dar bir çerçeveye indirgenmiş bir hayat içinde sınırlanmış olmak, engellilerin yaşadığı en büyük problemlerden biri. Eğitime ulaşmada, sosyal hayata erişimde çok büyük sıkıntılar yaşıyorlar.

“Türkiye’de Bir Terim Birliği Sorunu Var”

Çalışmanın konusu engellilerin çalışmaya konu olmasının nedeni dezavantajların ortadan kaldırılabilir olmasıdır dedik. Çünkü söz konusu farklılıkların önemi aslında sadece onların fizyo-anatomik durumundan kaynaklanmıyor. Bizim için farkındalıkların önemli olması, objektif ve sağlık bilimleri olarak değerlendirilebilecek herhangi bir fizyo-anatomik söz konusu değildir. Toplumsal yaşama erişme ve katılma bakımından önem taşıyor. Bunun için de yaptığımız çalışmalarda şunu fark ettik ki aslında bu dezavantajlı grup hakkında Türkiye’de bir terim birliği sorunu var. Çünkü çok sayıda sözcük bu gruptaki bireyleri tanımlamak için kullanılıyor. Fakat hepsi aynı şekilde tartışılıyor ve bir fikir birliğine varılabilmemiş değil.

Bir konu üzerinde terim birliğinin sağlanması, konunun tanımlanması bir işin yapılabilmesi için bir tehditte bulunmak anlamına gelir ve bu nedenle de büyük önem taşımaktadır. Uygulamada, saha çalışmalarında gördüğümüz üzere engelli bireyler bize nasıl ifade edildiğinin pek önemi yok ama biz çözüm istiyoruz diyorlar. Ancak bilimsel bir çalışmanın devam ettirilebilmesi için bir terim birliğinin sağlanması ve bunun üzerinden çalışmanın yürütülmesi gerekiyordu ve seçtiğimiz sözcük aslında konuya yaklaşımımızı belirliyor. Bu nedenle konunun kavramsal oluşturulan bazı tanımların yapılabilmesi için öncelikle terim sorununa çözüm bulunması gerekmekte.

Ben size kısaca sıkça kullanılan bazı sözcükleri açıklamaya çalışacağım; öncelikle “Eksik”. Eksik, belki bilimsel anlamda çokça kullanılmayan bir sözcük; ancak bugün halk, yani günlük hayatımızda sıkça karşımıza çıkan ya da böyle konuşmaların arasında çok küçük küçük de olsa geçen bir sözcük. Sözlük anlamına baktığımız zaman “Eksik” mükemmel olmayan, kusurlu suç ve günah anlamına geliyor. Özürlü, sözcüğü bugün aslında sıkça kullanılan, mevzuatta da yer alan ve en yaygın kullanılan terim. Özürlü sözcüğü “Özür” kelimesinden türemiş ve sözlük anlamıyla bir kısıntının hoşgörüsü istenilmesini gerektiren neden, kusur, defo anlamına geliyor ve aslında bilinçaltımızda bize bir özür dileme ifadesini çağırıyor.

Diğer yandan sakat ifadesi var; vücudunda hasta veya eksik yanı olan, bozuk anlamına geliyor. Fakat baktığımızda sakat, i fizyo-anatomik istenmeyen bir durumu ifade ediyor. Bununla ilgili şöyle bir örnek vereceğim size: Bedensel veya fiziksel faaliyetleri etkin olarak kullanamamak fizyo-anatomik açıdan sakat kişiler bu anlamda Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi'nde kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar sakat olarak adlandırılır deniyor.

Engellikle sakatlık arasındaki fark içinse şöyle bir tespit yapabiliriz: Bedenin belli uzvunun ya da o uzvu işlevsel olarak kullanma yetisinin olmaması sakatlık, engellilik ise normal bedene imtiyazlı kılan belirli toplumsal ekonomik, siyasal, kültürel, uzansal ilişkilerin sonucu ortaya çıkan bir durum. Örneğin bacakların işlevsel olarak kullanamama bir sakatlanma durumu olmasına rağmen bunun sonucunda dışarıya çıkamama, iş bulamama, bunu çok daha vahim bir durum olarak görmem bir engellilik durumu olarak karşımıza çıkıyor. Sağlık bilimleri açısından evet sakatlık fizyo-anatomik bir durumu ifade etmesine rağmen sosyal bilimler açısından sorunu ele almamız ise istediğimiz sonucu bize vermiyor.

“Yaklaşımımız Durumu Sorun Haline Getiren Asıl Sebep”

Şu ana kadar bahsettiğimiz ifadelerle baktığımız zaman karşımıza eksik, özürlü, sakat gibi ifadelerde genel olarak bozukluk, eksiklik, kusurluluk şeklinde bir anlam çıkıyor ve sözcüklerin tercihi duruma yaklaşımımızı belirliyor demiştik. Eğer biz bu sözcükleri kişiselleştirerek kullanıyorsak aslında olaya şöyle bakıyoruz: “Ne günah işlemişler de Allah onlara böyle bir ceza vermiş? Neden ben ya da neden evladım, neden ailemden biri?” Bunu başa gelebilecek çok büyük bir felaket, bir eksiklik, bir kusur sonucu ortaya çıkabilecek bir durum olarak algılamaya başlıyoruz. Yaklaşımımız durumu sorun haline getiren asıl sebep, yani biz bu şekilde yaklaştığımız sürece bu kişiler engelli olmaya devam ediyorlar. Çünkü bu yaklaşımımız sonucunda yaptığımız çalışmalar hep bir hayır işler gibi gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Bu da aslında eşit haklara sahip bireyler açısından en istenmeyecek durumlardan biri.

Kişilerin fizyo-anatomik durumunu istek ve benlik objektif bir durum olmasına rağmen insan değeriyle kesinlikle alakalı değil, son zamanlarda kullanıldığını gördüğümüz bir de “Özel Gereksinimli Birey” ifadesi var, bu dezavantajlı grup için. Yaklaşık bir 15-20 gün kadar önce Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 7. Engelsiz Üniversiteliler Çalıştayı'na katıldım ve orada gene terim üzerine konuşurken “Özel Gereksinimli Birey” ifadesinin kullanılmasını savunanlar oldu. Fakat ben bu çalıştayda şunu gördüm ki konu üzerine çalışan akademisyenlerin çoğu aslında sağlık bilimlerinden gelmeydi ve sosyal bilimler alanında bir tek ben vardım, hukukçu da bir tek ben vardım doğal olarak.

“Özel Gereksinimli Birey” ifadesinin tercih edilmesinin sebebi dezavantajlıların bazen var, bazen yok olmasından kaynaklanıyor. Yani bacağı işlevsel olarak kullanamayan biri bazı eylemleri gerçekleştirebilirken bazı eylemleri gerçekleştiremiyor, o zaman onu sürekli olarak engelli olarak ifade etmek doğru olmaz. Bu dezavantajlıların bazen var, bazen yok olması anlamında “Özel Gereksinimli Birey” ifadesini kullanalım dediler. Fakat bizim projedeki konumuz açısından, yani bir sorunun çözülmeye çalışılması ve bu sorunun ele alınması

bakımından bize en uygun ifadenin “Engelli” ifadesi olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bazen bizim üzerine eğilmeye çalıştığımız konu, yani sağlık bilimleri açısından engellerin bazen var, bazen yok olması böyle bir ayırım yapılması gerekiyordu. Ama biz zaten sorunu sadece kaldırılabilir engellerin kaldırılması yönünden ele aldığımız için çalışmamız boyunca “Engelli” ifadesini tercih ettik.

Engelli sözcüğü engel kelimesinden türüyor ve engeli olan anlamına geliyor. Bu da kişide kaynaklanan kusur yerine kişinin önünde duran engeli ifade ediyor. Bunun yerine engellenen ifadesi de belki tercih edilebilir diye düşündük. Ancak engellenen ifadesi kişilerin farklılıklarını göz ardı ederek, farklılıkları hiç hesaba katmaksızın sadece dışarıdan kaynaklanan bir engel olarak gözüküyor. Engelli ifadesiyse farklılıklarına rağmen ortaya çıkan engelleri ifade etmesi açısından bize daha uygun gözüktü. Engellilik açıklamamıza göre çevresel ve toplumsal tutumların, tercihlerin sonucu olarak söz konusu olan dışsal bir durum, kavram olarak karşımıza çıkıyor.

“Türk Mevzuatında Halen Daha Özürlü Kelimesi Kullanılıyor”

Mevzuata baktığımız zaman bugün Türk mevzuatında halen daha özürlü kelimesi kullanılıyor. En son çıkan haberlere göre bu özürlü ifadelerinin değiştirileceği söylenmişti. Ancak şu an yürürlükte olan özürler ve bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklikler yapılması hakkındaki kanunda bir özürlü tanımı var, şimdi size kısaca bu özürlü tanımını okuyacağım: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle beden, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyallik nedeninin çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakılma, rehabilitasyon ve danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi şeklinde bir tanım var.

Bir de 2008 yılında kabul edilmiş engellilerin haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi var. Engellilerin haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilk maddesinde yer alan engelli kişi tanımında ise engelli diye yaklaşımda tıbbi modelin terk edildiği, engelliliğin bireyin kendisinden kaynaklanan bir sorun olmadığı, bireyin nitelikleri kendisi dışındaki olumsuzluğun birleşerek engel haline geldiğinin kabul edildiği yansıtmakta. Yani engelli olarak ifade ettiğimiz durum aslında kişinin fizyolojik anatomik durumuyla alakası olmayan, içinde bulunduğu sosyal çevreden ve dış koşullardan kaynaklanan bir durum olarak tanımlanıyor. Ancak bu Türkiye'ye çevrilirken tanımda yer alan bireyin dışındaki olumsuzluğa yapılan gönderme atlanmış, böylece engelli kişi bundan sonra kendi istediklerine göre yapılan bir tanımla tanımlanmış bulunuyor. Mevcut haline baktığımız zaman sözleşmenin Türkçe çevirisi sorunun bireyin kendisinde bulunmayan dış unsurların sınırlayıcı etkisini göz ardı eden, tıbbi modeli yansıtmakta ve bizim sorunu ele alış biçimimizde çok da uygun düşmemekte.

Uygulamaya baktığımız zaman engelli üzerine yapılan çalışmalar daha önce dediğim gibi hayır işi gibi yapılıyor. Çünkü bu onlardan kaynaklanan bir durum olarak görülüyor ve “Biz ona nasıl yardım edebiliriz? Biz harikayız, çok mükemmeliz, her şeyi gerçekleştirebiliyoruz, onlar bunu yapamıyorlar vah vah, tüh tüh, yazık yazık, biz onlara nasıl yardım ederiz?” Yani bir sadaka kültürüyle bir hayır işi gerçekleştiriyor cinsine yapılıyor. Bunun nedeninin de bilgi ve bilinç eksikliği olduğunu görüyoruz.

Saha çalışmalarında gördüğümüz bazı şeyler var ki engelli olmayan çocukların aileleri çocuklarının engelli bireylerle aynı okullarda okumasını ya da aynı parkta oyun oynamasını istemiyorlar. Bu kişileri bağımsız bir ortamda “Engelliler hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordüğümüzde, evet engelliliğin farkındalar “Vah vah, tüh tüh, yazık yazık” şeklinde ifadeler kullanıyorlar ama somut hayatlarında bunu gerçekleştiremiyorlar. Neden? Burada bir bilgi ve bilinç eksikliği var; çünkü birçok kişi için çok küçük yaşlardan itibaren normal olan bazı standartlar belirlenmiş ve kişiler kendilerini hep bu standartlar üzerinden, “Evet ben böyleyim ve olmam gerektiği gibiyim” şeklinde tanımlamış. Bu yüzden aslında bizim toplum olarak ya da insanlık olarak engelliliğe değil genel olarak farklılıklara karşı bir alerjimiz var diyebiliriz.

Farklılıklara karşı bir alerjimiz var ve farklı olan her şeyi kendimizden uzaklaştırmak istiyoruz. Çünkü onlarla aynı olduğumuzu, onlarla eşit olduğumuzu kabul etmek bizim kendimize olan inancımızı sarsıyor. Biz bugüne kadar hep birilerinin üzerine basarak, “İşte bak ben onun gibi değilim, daha iyi bir durumdayım, ay ne harikayım” şeklinde olaylara yaklaşarak kendimizi tanımladık ve bugün onlarla eşit olduğumuz kabul etmek ya da onlarla aynı ortamlarda bulunmak bile bazen bizi rahatsız ediyor. Bunun için bilgi ve bilinç eksikliğinin giderilmesi gerekiyor. Bunu uzun vadeli ve kısa vadeli olarak ikiye ayırabiliriz.

Uzun vadeli olarak yapılması gereken çok küçük yaşlardan itibaren bu konuda verilecek genel bir bilinç, yani sadece engellilikle ilgili değil, tüm farklılıkların kötü olmadığına dair verilebilecek temel bir eğitimle aşılabileceğini düşünüyorum. Şöyle ki baktığımız zaman hiç engelli bir masal kahramanı ya da bir çizgi film karakteri yok, hep yakışıklı prensler, güzel prensesler var, bize olmamızı kodladıkları bazı imgeler var ve biz hep bunun üzerinden bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Baktığımız zaman Pamuk Prenses bize yedi cüceleri bir anda arkasına bakmadan bırakıp, yakışıklı prensin peşinden gitmişti. Bu yüzden küçük yaşlardan itibaren bu konudaki bilinç eksikliklerini giderecek ve yanlış kodlamaların önüne geçecek bir eğitim verilir.

Kısa vadeli olarak, yani bugün artık bu kodlamaları çoktan almış olan bizler için yapılacak olan ne var? Gene bilgilendirme ve bilinçlendirme yoluyla bunların önüne geçilebilir ve ben bunu da bir tıbbi, iki hukuki açıdan yapılabileceğini düşünüyorum. Tıbbi açıdan bunun bir hastalık olmadığı, bulaşıcı olmadığı, bunun bir kusur olmadığı, bazen her şey olması gerektiği gibi olsa bile böyle bir durumla karşılaşabileceğimizi anlatabiliriz ki nitekim sonradan ortaya çıkan bazı işte kısıtlı kullanım da söz konusu olabilir. Bugün herhangi birimizin felç olması yalnızca 3 saniye, yani şu an kendinizi çok sağlıklı, harika, mükemmel olarak tanımlarken 3 saniye içinde felç olabilir ve biz de engelli duruma düşebiliriz. Hukuki bilgilendirme ve bilinçlendirme söz konusu olabilir. Bu da hepimizin eşit temel hak ve özgürlüklere sahip olduğumuz ve bu konu üzerinde yaptığımız bu hayır işleri gibi çalışmaların hepsinde aslında bir ayrımcılık yasağı olduğu konusunda. Artık bu seviyeye gelmiş olan bizler için yapılabilecek belki de en iyi çözüm bu bilgi ve bilinç eksikliğinin giderilmesi şeklinde karşımıza çıkacak. Engelsiz bir hayat dileğiyle diyorum ve teşekkür ediyorum.

Aslı A. Şimşek: Ben size engellilerin adalete erişim hakkından bahsedeceğim. Kişileri hayata bağlı etmek, hepimizin bildiği gibi dışlamanın ve ötekileştirmenin aksi bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Bu ötekileştirmenin önüne geçmek için de, yani biz ve diğerleri şeklindeki ayırımı engellemek için de yapmamız gereken insan haklarını merkeze almak ve insan odaklı bakış açısı geliştirmek. Biz hukukçular

burada çoğunlukta olduğumuz için şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim ki bunun için en başta hukuk sistemini insan odaklı hale getirmemiz gerekiyor. Dolayısıyla bu Damla'nın belirttiği gibi engelli bireylerin engeli aslında sosyal odaklı düzenlemelerin ihmalinden kaynaklı engeller. Bu da demek oluyor ki adalete erişim hakkı eğer hukuken tanınmış bir insan hakkıysa, hukuk sistemini düzenleyenlerin ihmalinden kaynaklı olarak engellilerin adalete erişim hakkının önünde birtakım engeller var demektir.

“Engelsiz Hayat için Engelsiz Adalet”

Bu tamamen hukukçuların, yani hukuku dizayn edenlerin ihmalinden kaynaklı, göz ardı etmelerinden ya da engelli bireylerden ayrı bir evrende yaşadıklarını düşüncülerinden kaynaklı bir durum. İşte bu nedenle bu toplantının başlığına dikkat ederseniz “Engelsiz Hayat için Engelsiz Adalet”. Bu noktada birtakım adaletsizliklerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bunların başında da kanun önünde eşitlik ilkesinin ötesinde bir eşitlik anlayışının getirilmesi gerekiyor. Bu da ayrımcılık yasağının son bulunmasıyla mümkün olacak. Bu nedenle şunu söyleyebilirim ki adalete erişim hakkı biraz sonra değineceğim, ayrımcılık yasağıyla, hak arama özgürlüğüyle, adil yargılanma hakkıyla, bilgi edinme hakkıyla birebir örtüşmese de çok yakından ilgili bir hak kategorisi olarak karşımıza çıkmakta.

Adalet erişim hakkı nasıl hukuk literatürüne girdi ona bakalım. Özellikle bu 20. yüzyılın ikinci yarısından sonraki insan haklarının önem kazanmasıyla beraber adil yargılanma hakkı ve onunla bağlantılı diğer hakların tanımlanması, korunması çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Türk yargıcının da uygulamalarda sadece soyut kuralı uygulaması ile adaletin sağlanacağı yani soyut kuralı somut olaya uygulayacağı düşüncesinin adaleti sağlayacağı fikri eskimeye başlamıştır. Neden?

Birincisi çok çeşitli insan hakları ihlalleri artık gündeme gelmektedir. Yani bir hâkimin soyut kuralı somut olaya uygulaması yetmemiştir. İkincisi iş yükü çok fazla biliyorsunuz ki hukuk sisteminde yargıçların iş yükü çok fazla, dolayısıyla adalete erişim hakkının sadece usul ve teknik hukuk kurallarının düzgün uygulanması anlamını aşmış sosyolojik gerçekliklerle beraber değerlendirildiğini görüyoruz. Sosyolojik gerçeklikler neler? Bir örnek vermek gerekirse, “Sadece mahkeme binasının gidip dava açma hakkı değil de o mahkeme binasına gidebilecek parası var mı, dava harcını verebilecek maddi imkânı var mı ya da evinden çıkabiliyor mu, bir çaresizlik ya da yoksulluk içinde mi, şiddet görüyor mu, evinden çıkmasına engel olan herhangi bir engeli var mı?” gibi. Dolayısıyla bu şekilde çok çeşitlilik ayrımcılık oluşturan, ötekileştirme oluşturan sorunlar meydana gelmiştir. İşte adalete erişim hakkı da bu sorunların çözümüne yönelik olarak karşımıza çıkan bir hak kategorisi.

Adalet Bakanlığı'nın 2010-2014 dönemi içinde uyguladığı bir stratejik plan raporu var. Bu stratejik plan raporunda adalete erişim imkânlarının sağlanması bizim hukuk sistemimizin zayıf yönü olarak belirlenmiş ve buna ilişkin iyileştirmeler yapılması öngörülmüş. Aslında bizim yürüttüğümüz projede tam olarak bu stratejik planla uyumlu ve buna hizmet ediyor. Neden dersiniz? Çünkü adalete erişim imkânları zayıf, bunun güçlendirilmesi için işbirliği yapılması gereken kurumlar arasında üniversitelerde var ve üniversitelerde bilgilendirmenin bilinçlendirme çalışmaları yapılması öngörülmüş. Adalet erişim hakkının her ne kadar belirttiğimiz şekilde genişleyen bir anlamı olsa da Adalet Bakanlığının kendi stratejik planında dört

kalemde adalete erişim hakkının sağlanacağına ilişkin önlemler almayı öngördüğünü biliyoruz.

Bunlar şunlar:

1. Adli yargının etkinleştirilmesi,
2. Adli süreçlere ilişkin bilgiye erişimin kolaylaştırılması,
3. Mahkemelerdeki tercüme hizmetlerinin geliştirilmesi,
4. Elektronik ortamda davacının çalışmalarının tamamlanmasıdır.

Evet, bunlar gerçekten çok önemli dört kalem. Bunların sağlanması ve öncelik verilmesi de çok önemli; fakat bu kritik yaklaşımı, yani geleneksel yaklaşımın sadece adli hizmetlerden yararlanılması yaklaşımını yansıtan bir anlayış. Bu anlayışı şöyle genişletiyoruz: Toplumsal imkânların eşit şekilde dağıtılmamasından kaynaklı birtakım adalete erişim imkânlarının sınırlanması söz konusu. Toplumsal imkânları eşit şekilde dağıtılması da ancak sosyal devlet ilkesinin tam anlamıyla uygulanmasıyla olabilecek bir gelişme, Damla'nın bahsettiği gibi engellilerin haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde bunlar şöyle deniliyor: "Makul Uyumlaştırma" ya da "Makul Düzenleme".

Şimdi şöyle ikili bir ayırım yapacak olursak; birinci ayımda adalete erişim hakkı herkes için gerekli; fakat Damla'nın söylediği gibi birtakım dezavantajlı gruplar var, bunlar eşit imkânlarla normal olarak kullanılan bireylerle aynı anda ulaşamadıkları için bu da dezavantajlı gruplara birtakım uyumlaştırma ve düzenlemeler yapılması gerekiyor. Eşit düzeyde ulaşmalar için bunlara makul uyumlaştırma" ya da makul düzenleme" deniyor ve bu makul uyumlaştırma çalışmaları bugün tek başına devletin sırtında bir yük şeklinde görülmemeli. Yani somut bir devlet kavramı var, evet devlet yapmalı şeklinde değil, bunun ucundan herkesin tutması gerekiyor. Ne gibi? Belirli hedeflerin karşısında "devlet" olarak çıkıyor. Okul müdürü de devlet olarak çıkıyor ya da üniversiteye giriyorsunuz. Burası da bir devlet üniversitesi değil ama karşınıza bir iktidar kullanan bir yapı olarak çıkıyor. Hepimiz bu konuda sorumluluk sahibiyiz diye düşünüyorum.

"Bir Düzenleme Varsa Bunun Yaptırımı Olması Gerekir"

Ben açıkçası sizleri çok fazla teorik bilgiye boğmak istemiyorum. Kısaca konuyu böyle özetleyebilirim. Peki, biz hukukçular olarak bu engellilerin haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi var, soyut bir yerde duruyor kafanızda farkındayım. Bunu uygulamada nasıl kullanacağız? Birincisi bu sözleşme şu an Türkiye tarafından onaylandı, yürürlüğe girdi. Dolayısıyla bu sözleşmede düzenlenen engellilerin bizimle aynı fırsatlara sahip olmasını ve eşit bireyler olarak kabul edilmesini sağlayacak hak kategorileri var, bu hak kategorilerinin eğer bir yaptırımı olmazsa bunu kimse uygulamaz. Bir düzenleme varsa bunun yaptırımı olması gerekir. Buna benzer bu hakların hepsi sözleşmede düzenlenen talep edilebilir haklardır. Siz böyle bir hakkınız olduğunu bir engelli bireyseniz talep edebilmelisiniz, vekiliniz engelli bir bireyse bunun talep edilebilir, hak olduğunu ona söylemelisiniz gibi.

Benim bahsedeceğim olay şöyle, bu elimdeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Z.H. Macaristan'a karşı davası, ismini tam olarak yazmamışlar, Z.H. şeklinde geçiyor. Bu kararda Macaristan güvenlik

güçleri tarafından Z.H. birtakım hukuka aykırı eylemleri nedeniyle, hırsızlık gibi tutuklanıyor. Fakat Z.H.'nin özel bir durumu var, oda şu: Z.H. kendisi hem işitme engelli hem görmeye ilişkin bir engeli var. Hem okuma yazma bilmiyor hem de orta derecede bir zihinsel engeli var. Dolayısıyla tutuklanmasına rağmen polisle iletişime geçemiyor. Bu durumda polis kendisine işaret dili bilen bir resmi görevli atıyor. Fakat bu takım engelleri olan bir birey için resmi işaret dilini bilmesini bekleyemeyiz değil mi? Kendisi de resmi işaret dilini bilmiyor. Gerçekten kendini ifade edebildiği ve anlatabildiği tek insan da annesi; fakat kendisi soruşturulurken annesine başvurulmuyor.

Macaristan devletinin savunmasında biz kendisine resmi işaret dili bilen birini atadık. Biz onun ne demek istediğini anladık. Suçlu olduğunu düşündük ve iddianameyi buna göre hazırladık diye kendisini mahkeme önüne çıkarıyorlar ve yargılıyorlar. Bu sürede kendisinin tutuklu kaldığı Nisan ve Temmuz 2011 ayları var. Nihai karar 2013 yılında, yani şubat ayında verilmiş bir karar ve ayrıca bu alanla ilgili emsal bir karar olduğunu düşünüyorum. Engellilerin adalete erişim hakkı olarak ve bu sürede kendisi tutukluluğu sırasında hapisane koşullarının bir engellinin yaşaması için uygun olmadığını, hatta bunun ötesine geçip tacize uğradığını ifade ediyor. Bu olay Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önüne geliyor.

Şimdi burada bizim için önemli olan mahkemenin nasıl bir akıl yürütmeyi istediği, onu da kısaca size açıklamak istiyorum. Bilindiği üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan birtakım kavramları soyut bir muhakeme yürüterek değil, günümüz mevzuatından uluslararası mevzuattan ve uluslararası insan hakları uygulamalarından yararlanarak karşılaştırılmalı hukuktan faydalanarak açıklıyor. Bu kavramlardan biri dışındaki olayla karşımıza çıkıyor. İşte bu kararda mahkeme işkence yasağını ihlal edildiğini hükmediyor. Bir de özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal edildiğini hükmediyor. Peki, engelli birey bakımından adalete erişime nerede vurgu yapıyor? Ona bakacak olursak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu kararında hem engellilerin haklarına ilişkin Birleşmiş Millet Sözleşmesi'ne atıfta bulunuyor hem de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin bir sorusu üzerine Birleşmiş Milletler 63. Genel Oturumu'nda gündeme gelen engellilerin adalete erişim hakkına ilişkin rapora atıfta bulunuyor.

Mahkemenin atıfta bulunduğu engellilerin haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi hükümleri şunlar:

1. Makul Uyumlaştırma ya da Makul Düzenleme olarak açıkladığım sözleşmenin 2. Maddesinin 4. Fıkrası. Burada şöyle diyor: Engellilerin insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eden makul düzenlemelerini tanımını yapmış bu hüküm. Bu makul düzenlemeleri yapmayı her taraf devletlere yüklemiş.
2. Mahkemenin atıfta yaptığı bir diğer madde 13. Maddenin 1. Fıkrası. Madde başlığı "Adalete Erişim", fıkrayı okuyorum: Taraf devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında adaleti etkin bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bunun için usullü ve yaşa uygun düzenlemeler yapılmalı ve soruşturma ve

diğer hazırlık aşamaları ve tanımı dâhil tüm hukuki işlemleri doğrudan veya dolaylı katılımları kolaylaştırılmalıdır.

3. Bir diğer atıf yaptığı hüküm 14. Maddenin 2. Fıkrası, taraf devletler, engelli kişiler eğer herhangi bir süreç sonunda özgürlüklerinden mahrum edildiyse bunun diğer bireylerle eşit koşullar altında yapılmasını, engellilerin Uluslararası İnsan Hakları Hukuku'na uygun olarak güvencelere sahip olmasının ve makul düzenlemeye ilişkin hükümler dâhil olmak üzere sözleşmenin hedefleri ve ilkeleriyle uyumlu muamele görmesini sağlamak.

Bu hükümlerin sözleşmenin işkence yasağını düzenleyen hükmü ve özgürlük ve güvenlik hakkını düzenleyen hükmüyle bağlantılandırıyor ve bu bağlantı noktası bizim için önemli, o da şu: Diyor ki eğer siz engelli bir birey de suç işlemiş olabilir, onun işlediği suça karşılık olarak ona bir ceza verdiyseniz ve onun cezasının infazı bir hapis şeklinde olacaksa hapishane koşulları diğer normal olarak tanımlanan bireylerin sahip olduğu koşullarla eşit olmalıdır. Eğer siz bu koşulları eşitlemezseniz siz bu bireyin insan onuruna yaraşır bir ortam sağlayamamış olursunuz ve onun insan onuru başta olmak üzere temel haklarını ihlal edersiniz.

Bu olayımızdaki sıkıntı, birincisi kendisiyle gerekli iletişim kanalları resmi bir işaret dili bilen görevli atansa bile sağlanmamış olması. İkincisi hapishane koşullarının gerekli şekilde düzenlenmemiş olması. Dolayısıyla bu karar bence emsal nitelikli olabilir. Engellilerin insan haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ndeki hakların dava yoluyla talep edilebilir olduklarına inanıyorum. Ama her şeyden öncesi bizim genel mantığımız gereği^, ben işlerimi yapayım da hukuka aykırıysa çıkıp birileri dava açısından ziyade şu an burada yapmış olduğumuz gibi bu ihlalleri, hukuka aykırılıkları önlemek için önceden bilinçlendirme çalışmaları yapılması gerektiği noktasında.

Adem Kuyumcu: Bu hayatın içine doğmuş birisiyim. Gönüllü olarak çalışmalar yapıyorum. Yasa yazılırken de gönüllü olarak görev aldım. Neredeyse haftada bir üniversitede geleceği kurtarmak adına sizin gibi öğrencilere, öğretim üyesi arkadaşlarla çalışmalar yapıyorum. Yurt dışında da bu çalışmalarımı sürdürüyorum; çünkü Avrupa'da da yüksek miktarda bir engelli Türk kökenli ulus var. Size bir sunum yapacağım, sunum diğer sunumlara göre ve sizin bilgilerinizin çok dışında biraz yüzleşme, biraz savunuculuk içeriyor. Şimdi biz nasıl buluştuk sizlerle? Yaklaşık bir yıldır sanırım bir yazışma içerisindeyiz. Bana sürekli olarak sorular soruluyordu; " Ne tür sorunlar yaşanıyor, şuradaki sorun eğitim sorunu, sağlık sorunu, ulaşım sorunu ile ilgili örnekleriniz var mı, açılmış davalar var mı, sonuçlar var mı?" diye. Dedim ki benim bir konferansa katılın ya da ben size geleyim, biz öyle ummuştuk aslında ve iyi bir çalışma oldu, iyi emek verdiniz teşekkürler. Ama bundan sonra size çok iş yükleneceğini göreceksiniz, bu da bizim yaptığımız bir çalışma afiş.

"Dünyada Yaşayan Her Nüfusun, Her Toplumun %10'nu Engellidir"

Demin vurgular yapıldı; ancak sayılara dikkat etmek istiyorum, iş o kadar kolay değil, yani aslında küçücük bir toplumdun bahsetmiyoruz. 2012 yılının 3 ve 4 Aralık'ta Birleşmiş Milletler, UNİCEF Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'yla birlikte burada Hilton Otelde bir çalışma yaptık. Size oradaki verilerden bahsedeceğim.

Birleşmiş Milletler diyor ki dünyada yaşayan her nüfusun, her toplumun %10'nu engellidir. Ancak Türkiye'de ve III. Dünya ülkelerinde bu oran daha yüksektir, %12'dir. En sabit değerimiz bu, her nüfusun %10'nu engellidir. Bu noktada kaç kişinin engelli kardeşi, annesi, babası veya çocuğu var aramızda el kaldırabilir misiniz? Türkiye'de her yıl 1 milyon 300 bin insan doğuyor. 1 milyon 300 bin insanın içerisinde 130 bin insan farklı engel sınıflarıyla doğuyor. Bu da her yıl bu konuya 500 bin kişi katılıyor demektir.

Bir yanlış anlamayı düzeltelim, engellilik oranları, engellilik sayısı düşmüyor. Daha önce çocuk felci, verem ve o tip hastalıklardan dolayı oluşan engellilik azalırken; otizm, farklı gelişim, down sendromlu, yani zihin engellilik artıyor; çünkü onlar daha çok beslenmeyle alakalı bize yansıyor. Otizmlili oranı bütün dünyada çok hızla yükseliyor. Türkiye'de son veriye göre ben iyimser yaklaşıyorum, 150'den 1'e kadar ulaştı, çok büyük bir rakam ve yapılması gereken çok şey var.

“Türkiye’de Kayıt Altına Alınabilen 9 Milyon Engelli Var”

2002 kayıtlarına göre Türkiye’de kayıt altına alınabilen 9 milyon engelli var. Tabii ki 9 milyon tek başına değil, sonuçta bunu doğuran bir annesi, babası, kardeşi, eşi, çocuğu var, aslında konu 40 milyonu ilgilendiriyor. Yani 75 milyon nüfusun yarısından fazlası konuyla birinci derece muhatap. Özürlülerle bazı kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerdeki özürlüler duruyor olmasının sebebi yeni anayasada engellilerle ilgili bölümler değiştirildi. Anayasa değişeceği için bunların değiştirilme ayrıntısına girilmedi; ancak yönetmelik yayınlandı, özürlü kelimesi artık kullanılmıyor, engelli kelimesi kullanılıyor.

Kanun 5378, çıktığı yılda 01.07.2005, 2005 yılından sonraki süreçte yapılacak olan her şeyin nasıl olduğunu biraz sonra göreceğiz. Bu tanımlamaları arkadaşlarımız yaptı, Damla Hocam dedi ki en son Isparta’daki çalışmada sağlıkçılar vardı, o yüzden ben yoktum. Çünkü tanımlamayla ilgili sorunlarımızın başında raporlar var, sağlık konusunu işlerken onu göreceğiz. Tıbbi yaklaşım bütün dünyada Birleşmiş Milletler Engelli İnsan Hakları Sözleşmesi taraf ülke Türkiye 27.05.2009’da resmi gazetede yayınlandı. Engelli Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne de taraf Türkiye, maalesef bireysel başvuru hakkına taraf değil, onun için şu an biz Birleşmiş Milletler’e dayalı olarak AİHM’ne gidemiyoruz, dava açma haklarımızı orada kullanamıyoruz.

Burada engelli çocuğun eğitimi, mesleki eğitim, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, mesleki hazırlık programları vs. vs.’lere vurgu yapılırken biraz sonra Türkiye’deki uygulamaları göreceksiniz. Bunlar Türkiye Cumhuriyeti’nin yasalarında da var, ama uygulanmıyor. Anayasamıza göre 10. Madde herkes dil, din, ırk olarak eşit, herkesin eğitim alma hakkı var, yaşam hakkı var, engellilerin de yaşam hakları var, bu konuda hiç kimseye ayrı bir muamele yapılamaz, herkes eşit. Geleneksel yaklaşımla engellilik, yani sağlıkçıların yaklaşımında ve Hale Vural’ın tanımında engelli tıbbi bir olgu, doğuştan veya kaza, hastalık gibi sebeplerle vücut fonksiyonlarından bir veya birkaçını kaybetmiş kişilere engelli diyorlar. Bu arada bütün metnin yazılı olmasının sebebi bilen var mı aranızda, bir tahmin yürütebilir misiniz? Konuşuyorsam niye yazılı olarak gösteriyorum? Evet, duymayanlar okuyabilsin diye. Bütün çalışmalarımızda bir şey yaparken herkesi düşünmek zorundayız, görmeyenler anlasın diye yaptığımız her şeyi metinlemeliyiz, konuşamayanlar ve duymayanlarda anlasın diye mutlaka yazmalıyız. Peki, insan

haklarına göre tanımlama nasıl değişti, demin hocalarımız okudular. Ben ona birkaç ekleme yapacağım.

Konu şu, neden toplumun bozukluğu nedeniyle engelli tanımlaması yapılıyor? Çünkü ben tekerlekli sandalye kullanan bir birey olarak sokağa çıkamıyorum. Neden? Çünkü benim için binanın asansörü yok, merdiven var, evimden çıkarken dahi mimar kapıyı engelli olarak çizmiş. Türkiye’de engelsiz mimari 1997’de İmar Yasası’na girmiştir. Ama bugün bile uygulanmıyor. Rampa olmadığı için cadde ve sokaklarda yürüyemiyorum, asansör olmadığı için eğitim hakkından, sağlık hizmeti hakkından, adli makamlardan faydalanamıyorum, bunlar benim önümdeki engeller. Bu engelleri ben yaratmıyorum veya benim durumum değil bunlara sebep. Tekerekli sandalyeyle her yere ulaşılabilirliğim sağlanırsa böyle bir engel de olmayacak.

RAM Rehberlik ve Araştırma Merkezi demektir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmektedir ve hepsi Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetimindedirler. RAM tarafından bir öğrenci kaynaştırma okuluna gönderiliyor, yine bir devlet okulu, ama devlet okulundaki öğrenciler, müdür çocuğu okula kabul etmek istemiyor. Bu o çocuğun farklı gelişmesinden dolayı değil, eğitim sisteminin bozukluğundan dolayıdır. Bunun için tanımlamayı bu şekilde değiştirdik ve ben de insan haklarına dayalı olan tanımlamayı alıyorum.

Bedensel engelliler, ortopedik engelliler, görme engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler niye ayrı ayrı yapıyor; çünkü bazısı konuşamıyor, duyabiliyor. Ancak duymadan konuşmamız mümkün değil, konuşabilmemiz için ilk önce duymamız gerekiyor; çünkü duyduğumuz şeyleri söyleyebiliriz. Ortopedik engelli tanımında bedensel engellilerde deniyor ama bedensel engelli bütün vücut bir beden olduğuna göre ortopedik engelli demekte fayda var.

Ayakları ve kollarını kullanamayan veya bir cihaz yardımıyla kullananlar ortopedik engelliler. Görme engelliler veya az görenler, zihinsel engelliler, sürekli hastalığı olanlar. Zihinsel engellilerin içerisinde en yukarıda otizm duruyor. Otizm tek değil, otizmi birey. Otizmi bireylerin arasında Asperger sendromu en alt seviye, birçok dâhinin yetiştirdiği, yetiştire durduğu seviye.

Rett sendromu kızlar arasında görülür, otizmin en ağıridir. Türkiye’de dünyaya göre daha çok görülür ama siz onları göremezsiniz. Down sendromlularla yani doğum sırasında veya anne karnında oksijen eksikliği nedeniyle yüzleri yumurta gibi olan gözleri de irileşmiş olan bireyler. Farklı gelişim gösterenler var, bunu buraya niye koyuyoruz; çünkü hiperaktivite bir engel durumudur. Dikkat eksikliği bir engel durumudur. Son dönemlerde bu yediğimiz besinlerle ilgili olarak ailelerden hep şu şikâyet gelir, çocuğum yerinde oturmuyor, çok aktif, duvarlara tırmanıyor bu engel durumu. Yani çocuğunu eğer sakinleştirip eğitemezsen karşına ileride Aspergerli olarak çıkacak. Biraz daha eğitemezsen belki de ağır bir otizmi olarak karşına çıkacak. şimdi burada şizofrenler var, şizofreni bir engel durumu henüz değil, şizofreni birçok insan yaşlılık hastalığı olarak biliyor, MS gibi veya Alzheimer gibi onlar da engel durumu bu arada. şizofreni 7 yaşından beri çocuklarda var olabiliyor. Aslında paranoyanın bir ileri hali, şizofreni, paranoyak olma durumunun üst hali henüz engellilik durumuna gelmedi; çünkü doktorların iddiası şizofreni düzeltilebilir.

O zaman platin diyoruz, bir tane düzeltilmiş bir şizofren gösterin bize. Hayır. O nedenle engel sınıfında değil ama Türkiye’de kurulmuş bir sürü şizofreni derneği var, bir sürü de üyesi var ve büyük sorunlarla da baş başalar.

“Eşit Yaşam Herkes İçin Önemli”

Eşit yaşam herkes için önemli, Down sendromluları görüyorsunuz. Ürkektirler, topluma kaynaşma sorununun temelinde korkaklık vardır. Kimseye bir zararları yoktur, hiç kimseye de bir şey bulaştırmazlar. Ama burada yüzleşmeden bahsediyoruz ya, yüzleşmeliyiz, kabul etmeliyiz. Peki, neler oluyor da kanunlar uygulanmıyor? Ne yaşıyoruz biz Türkiye’de? 9 milyon, yani 40 milyonu birinci derecede etkileyen konuları neden hayata geçiremiyoruz? Avrupa’da bir bireyin engelli olup olmadığını tespit edildiği zaman engelli birey bir rehabilitasyon süresine tabi tutuluyor. Bu rehabilitasyon süresinde ona engelliyle birlikte nasıl yaşayabileceği, nasıl mutlu olabileceği anlatılıyor, kabullenme süreci yönetiliyor. Aynı süreçte annelere ve babalara da engelli çocuğunuzun düzelmesini istemeyin; çünkü içinizde taşıdığınız ne zaman düzelecek duygusu engelliye işkencedir. Yani Güven Hocam ne zaman görmeye başlayacaksın demek. Güven Hocaya hem hakarettir hem de ona aslında bir işkencedir veya Güven Hocanın bulunduğu ortamda annesine, babasına, eşine veya kardeşine bu sorunun sorulması, toplum bunu maalesef çok yapıyor, hepimiz de yapıyoruz. Farkında olmadan yapıyoruz diyelim ama öğrenelim lütfen.

Aileler şöyle bir durum yaşıyor: Anne ve babalar Paris’e gidecekler, uçak biletini almışlar. Paris’te çok mutlu günler geçirecekler, gezecekler, fotoğraflar çekecekler, yıllarca da bunu paylaşacaklar ta ki doğum odasına gidene kadar. Doğum odasından çıkıyorlar, bir süre devam ediyor bu hayal, 2- 2,5 yaşında veya bir gün çocuklarında gelişim bozukluğu olduğunu fark ediyorlar, çocuk ya duymuyor ya görmüyor ya yürüyemiyor ya kolunu tutamıyor veya gelişimle ilgili zihinsel sorunlar yaşadığını fark ediyor ve doktora gidiyor. Doktor kontrol ediyor, testlere tabi tutuyor çocuğu. Doktor ailesine diyor ki oturun, çocuğunuzun bedensel problemi var, bunu ameliyatlara vs.’lerle falan filan düzeltebiliriz; çünkü doktorların bir kısmı bu işten bayağı bir para kazanıyor. Orada da ayrı bir kulvar başlıyor.

“Zihinsel Engelli Çocukların Babalarının %90’nı Evi Terk Ediyor”

Zihinsel engel tarafında ise belki televizyonlardan takip etmişsinizdir son dönemde İstanbul’da derneğimizin Genel Sekreteri Nurşen Hanım’a şunu söylemiş doktor: “Nurşen Hanım çocuğunuz otistik” demiş. Nurşen Hanım “Tamam ne gerekiyorsa yapalım, hemen ameliyat mı olacak, ilaç mı alacağız, ilaç tedavisi mi olacak, serum mu takılacak, Amerika’ya mı gideceğiz, ne gerekiyorsa yapalım.” demiş. Öyle değil. Ne peki? Çocuğunuz saksıda bir çiçek, gerektiği zaman sulayacaksınız, gerektiği zaman altını değiştireceksiniz, bazen de güneşe çıkarıp hava alacak hepsi o demiş. Doktorun bir anneye bunu söylememesi gerekirdi. Zaten o ortamda söylenmemesi gerekir. Bir bitkiden bahsediyor, çocuğundan bahsederken. Nurşen Hanım bu şokla çocuğu kucağında Cerrahpaşa’dan Şehirevler’e kadar yürümüş. Söyleme şekli bu değil, gelişmiş ülkelerde doktorlar bunu söylemez.

Benim gibi sosyal pedagoji eğitimi almış insanlar aileyi günler önce hazırlar, ondan sonra söyler. Nurşen Hanım tabii ki önce ne yapıyor? Biz eşimle Paris’e bilet almıştık,

gayet güzel şeyler yaşayacaktık, Sibiryaya Çölü'ndeyim. Etrafımda hiç kimse yok, tek başıma kaldım. %90 oranında ilk terk eden baba, yüzleşme yapıyoruz şimdi. Türkiye'de zihinsel engelli çocukların babalarının %90'nı evi terk ediyor. Anne çocuğuyla baş başa kalıyor, mücadele ediyor. Anne şoku atlatmayı çalışırken ailenin diğer bireyleri annesi, babası, kayınvalidesi, kayınpederi ve diğer yakınlarından saldırılar başlıyor. Neden böyle bir çocuk doğurdun, sen ne yaptın da çocuğun böyle doğdu, günah mı işledin, yanlış mı beslendin bir sürü saldırı bu saldırılarla uğraşıyor şoku atlatmayı çalışırken bir yandan.

İnkâr ediyor neden ben, neden beni suçluyor insanlar diyor. Sonrada pazarlığa başlıyor, diyor ki ya öleceğim ya da hayatımı çocuğa endeksleyeceğim, benim bir hayatım olmayacak, çocuğuma adayacağım hayatımı, onu eğitmeye çalışacağım diyor. Bütün bu süreç başladığından itibaren yalnız toplum tarafından dışlanmış bir anne, sürekli olarak farklı eleştirilere maruz kalan bir anne, çocuğundan hiç ayrılamayan, kendisi hasta olduğu halde çocuğuna bakmak zorunda olan bir anne. Bu Türkiye'de engelli çocuğu olan annelerin durumu. Televizyonlara çıkarılanlar var ya o gördüğünüz insanlar popülerler, çocukları çok hafif engelli olmasına rağmen abartıp çocukları üzerinden rant elde ederler. Birazdan gerçek bir video izleyeceksiniz, gerçekte neler oluyor göreceksiniz.

“Türkiye’de Henüz Engelli Ailesinin Kabullenme Sürecini Yönetemiyoruz”

Türkiye’de henüz engelli ailesinin kabullenme sürecini yönetemiyoruz. Bununla ilgili bakanlık önümüzdeki dönem benim de katkı yapacağım bir çalışma başlattı. Artık engelli ailelerinin kabullenme süreçlerini yöneteceğiz. Nedir kabullemek? Benim çocuğum görmüyor, benim çocuğum zihinsel sorunlar yaşıyor ama ben bu şekilde onu daha nasıl mutlu edebilirim veya birlikte nasıl mutlu yaşayabiliriz, kabullendirmeye çalışıyoruz. Her gün düzelmesini beklemek yanlış, sunumda sol tarafta gördüğünüz slaytlar sizin dikkatinizi çekmek için ve biz onları eylemlerde kullanıyoruz. Dernek üyelerimiz özel günlerde çalışmalar yapıyorlar o fotoğrafların amacı yok, dikkatinizi gerçeğe çekmek içindir. Toplum acıyarak yaklaştığı için bireyin ailesi utanıyor engelliliğinden. Engelli çocuğunu kolundan tutup sokağa çıkan birini gördünüz mü? Bir babadan bahsediyorum. Bu ülkede başbakan yardımcısından bütün parti genel başkan yardımcılarında en az birer tane, bir sürü milletvekilinin, bürokratin profesörün hâkimin, savcının, zenginlerin çocukları engelli, hepsi bizim kaydımızda, biz birebir görüşüyoruz ama ben her zaman diyorum ki bir gün bir özel günde çocuğunuzun elinden tutup sokağa çıkın. Neden? Diğer engelli ailesine sinerji yaratın ve toplum desin ki başbakan yardımcısının bile çocuğu engelli veya işte şu holding sahibinin bile çocuğu engelli veya işte şunun çocuğu bile engelli desin ve aslında bunun da sıra dışı bir şey olmadığını görsün, toplumunda kabullenmesini yönetelim diyoruz, ama bunu yaptırıyoruz.

“Hiçbir Babayı Daha Kolundan Tutup Çocuğuyla Sokağa Çıkartamadık”

Hiçbir babayı daha kolundan tutup çocuğuyla sokağa çıkartamadık, maalesef. Bu da olması gerekenleri, yani var olan kanunları uygulaması gereken insanların işine geliyor. Normale dönmeyi beklemek işte böyle bir işkence. Düşünebiliyor musunuz, siz görme engellisiniz, evinize bir misafir geliyor, bir yakınınız diyor ki işte annem için söylüyorum. “Pakize Adem ne zaman görmeye başlayacak?” görmeyecek, yani bu bir sorun değil ki. Ben görmüyorsam senin de saçın siyah, yani veya gözlerin kahverengi

benimle bir farkın o, başka bir farkın yok. Ben de insanım, sen de insansın. Eşitse eğer bu açıdan bakabilirsin, söylemen gereken şu: “Eğitimi alabiliyor mu, eğitim imkânından faydalandırdın mı çocuğu veya ben bunun için ne yapabilirim, iş bulabildi mi, üniversite okudu iş bulabildi mi, üniversiteyi okuyabildi mi?” bunlar sorulabilir, bunlar sorulması gereken şeyler. Ötekileştirme neden önce annelerde başlıyor? Çünkü kabullenme sürecini yönetemediğimiz anne topluma karşı ezik durmamak için çocuğuna melek diyor veya cennetin çocuğu diyor. Bunu sanal ortamlarda çok görürsünüz. Aslında bunu sırf ötekileştirilmemek için yapıyor. Daha da ileriye gidiyor, toplumdaki kendisini de ötekileştiriyor çocuğuna insan muamelesi yapmayarak, insan olarak görmeyerek, birey olarak görmeyerek toplumdaki koruma kaygısıyla kendisini de ötekileştiriyor, meleğin annesiyim ben diyor, özel çocukların anneleriyiz diyor, sonra da toplumu suçluyor. Oysa başlangıçta kabullenmesini yönetemediğimiz anneler bunu başlatıyor. Kabullense, çocuğunu birey olarak görse belki de işimiz daha kolay olacak.

Sanal ortamlarda özellikle Facebook ve Twitter’den bizim toplumumuz çok zarar görüyor; çünkü Facebook’ta işte 2 Nisan Dünya Otizm günü, bu kadar aslında ama bakıyorsunuz Türkiye’dekiler nisan ayı Dünya Otizm ayı diyor. Niye? Anneler çünkü bizi görün diyorlar. Beni kocam terk etti, gitti, ailem benle ilgilenmiyor, ben otizmlili bir çocukla yaşamak zorundayım feryadı yapıyor orada. Bu nedenle oradaki etkinliklerin otizmlili bireye bir faydası yok, ama annenin kendini ifade etme ve topluma kendinden bahsetme anlamında sadece bir faydası var.

Sosyal medyanın gerçekte yaşanan sorunları dile getirilmemesi gibi bir sorunu da yaratıyor ortada; çünkü paylaştım daha ne yapayım diye bir keyfiyet var. Otizmin farkındayım, evet farkındayım, işte paylaşın sosyal medyada. Bu mudur yani farkında olmak? Otizmin farkındayım, onların yanındayım diyen bir sürü ünlü tanıyorum ben ve okulda kaynaştırma öğrencisiyle aynı sınıfta çocuğu okumasın diye kaynaştırma öğrencisinin okuldan atılmasını isteyenleri de tanıyorum. Ama reklam aracı olarak kullanmaya geldiği zaman tabii ki bunu yapıyor. Bu tür gerçek sorunların üstünü örtüyor. Bunu eğitim konusunda değineceğim ama şimdi değineyim. Bir adli tıp uzmanı Nurşen Hanım’ın çocuğuyla çocuklarının aynı sınıfta okumasını istemedi. Demiş ki: “Otizm benim çocuklarıma da bulaşabilir veya sizden görüp sizin çocuğunuzun hareketlerini görüp benim çocuğumda yapabilir, onun için çocuğunuzu bu okuldan alın.” dedi.

Önce baskıyı müdüre yaptı, sonra öğretmene yaptı, oradan cevap alamayınca diğer velilerle toplantı yaptı, imza topladı. Bazı veliler tepki koyunca ve biz gerekli tepkiyi gösterince baktı ki çocuğu gönderemiyor. Ne yaptı dersiniz? Kendi çocuğunu sınıftan aldı, bu bir adli tıp uzmanı. Birazdan farklı insanların tepkilerinden de bahsedeceğiz, yüzleşme bu. Toplum bunlarla yüzleşmeli, engelli bireyin de kabullenme sürecini yönetemiyoruz. Yani engelli hale geldiği zaman veya akli dengeleri yerine geldiği zaman, büyüdüğü zaman diyemiyoruz, şöyle yaşayacaksın, senin yaşamın içinde toplum, ailen ve devlet bu imkânları sunacak sana ama lütfen macera arama bu halinle mutlu ol ve bu şekilde yaşa diyemiyoruz.

“Engellilerle İlgili Oldukça Fazla Eğitim Kurumu Var”

Bunun üzerine işte mimari engeller yüzünden eğitim hakkını kullanamıyor, çalışma hakkını kullanamıyor, sosyal hayatın içinde yer alamıyor ve bütün bu sorunlar tabii ki

psikolojisini bozuyor ve hayata olan bağıllığı ortadan kalkıyor. Bu aile içindeki diğer kardeşlerle yaşanan sorunlarda önemli oranda hayata olan bağıllığını ortadan kaldırıyor ve ben ne olacağım kaygısını getiriyor. Engellilerle ilgili oldukça fazla eğitim kurumu var, sonuçta 2005 yılında çıkan bu kanun benim 1994-2004 sürecinde mücadelesinin içinde yer aldığım bir kanun AK Parti Hükümetinde çıktı. Daha önceki hükümetlere baskılar yapmamıza rağmen çıkartamamıştık, ama Avrupa Birliği Müktesebatı'na uygun olarak AK Parti Hükümeti kanunlaştırdı. İyi veya kötü engellilerin bir kanunu oldu, bir yol haritası oldu. Eksikleri var, tamamlamaya çalışıyoruz. Uygulama sorunlarını da ortadan çıkarmaya çalışıyoruz. Bütün bu kurumlar var, o süreçten sonra. Görme engelliler okulu, işitme engelliler ilköğretim okulları, meslek okulları, ortopedik engelliler ilköğretim okulları, meslek okulları, eğitilebilir zihin engelliler okulları, yetişkin zihin engelli okulları, kaynaştırmalar, otistik çocuklar merkezleri, bilim sanat merkezleri birçok üniversitede var, BİLSEM'ler, Hastane ilköğretim okulları... Bilen var mı hastane okulu niye var? Hastanede neden ilköğretim okulu var? Hastalığı süreklilik arz eden çocuklar var, az sayıda değil onun için de hastanelerde ilköğretim okulları var, özellikle Lösemili çocuklar için ve Rehberlik Araştırma Merkezleri de onların üstündeki kurum.

Eğitim konusundaki birinci sorumuz, kaynaştırma öğrencilerinin okullara alınmaması. Örnek vaka nedir? Moda İlköğretim Okulu İstanbul'un en lüks devlet okullarından biridir. Moda özellikle entelektüel yapının yaşadığı eski bir semttir. Bir kaynaştırma öğrencisi gönderiliyor oraya, yine orada oturan ailelerden birinin çocuğu okul müdürü hanımefendi diyor ki ben böyle bir çocukla uğraşmak istemiyorum. Veli diyor ki ama bakın size gönderdi Rehberlik ve Araştırma Merkezi, onlara bağlı çalışıyorsunuz. "Hayır, ben böyle bir çocuğu istemiyorum" diyor. Israr ediliyor, tehdidi de şu kadının, diğer çocuğu da orada okuyor. O çocuğun herhangi bir engeli yok, "Çocuğunu okuldan atarım" diyor. Şikâyetlerde bulunuyor, gazeteciler devreye giriyor falan ama okul müdürünün tavrı gayet sert, sonra konu bana geliyor. Ben bir dilekçe yazıyorum, Özel Eğitim Kanunu'nu üstte belirtiyorum, altta da Türk Ceza Kanunu 122, 3 gün içinde bu çocuğu almazsanız dava açacağım diyorum. Devamında çocuk okula alınsa dahi ki bunu çok yaşıyoruz, gerekli ilginin gösterilmemesi ve bıktırılma sonucu okuldan ayrılırsa gene dava konusudur diyorum. Hanımefendinin eşi var, ünlü de bir avukat. Hanımefendi eve gittiğinde eşine gösteriyor. Ben tabii ki bu dilekçeyi valiliğe, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, Milli Eğitim Bakanlığı'na, Özel Eğitim Müdürlüğü'ne ve okula aynı anda gönderiyorum. Ertesi gün çocuğu alıyorlar. Otizmlilik çocuk algısı kapalı, konuşmayan çocuk şu an konuşuyor ve okuma yazma öğrendi, hızla da büyüyor. Dava açsaydık ne olurdu? Dava açsaydık da kazanırdık tabii ki o dilekçeden yola çıkarak Milli Eğitim Bakanlığı 2010 yılında bir genelge yayınladı, okul müdürü veya öğrenciyi istemeyen kimse sorumlu odur, biz karışmayız dedi. Böyle bir sürü örneğimiz var. Öte yandan ortopedik engellilerin, görme engellilerin okula gidememek gibi bir sorunu var. Büyük şehirlerde belki bu çok fazla görülüyor olabilir ama taşrada, diğer illerde görme engelliysen evden çıkamıyorsun. Ortopedik bir engelin varsa evden çıkamıyorsun, eğitim hakkından faydalanamıyorsun ama kanunda var. Eğer okula ulaşımı yoksa bireyin evinde eğitim diye bir model var. Biz bildiğimiz için birkaç kişiye bunu uyguluyoruz ama başka uygulayabilen yok. Neden? Savunuculuk yapamıyoruz; çünkü aile yarın öbür gün aynı resmi yetkiliyle karşı karşıya kalacağı bir konuda diğer çocuğu için veya kendisi için savunuculuk yapamıyor. Okul müdürünü şikâyetinde bulunamıyor; çünkü diğer çocuğu orada. Belediyeyi şikâyet edemiyor; çünkü yarın belediyeye başka bir işi daha olabilir. Doktoru şikâyet edemiyor; çünkü doktorda yarın öbür işinin düşeceği bir kişi. Peki,

kim savunuculuk yapacak? Savunuculuğu hukukçular yapacak. Aileler adına, engelliler adına, sivil toplum örgütleri ve hukukçular yapacak. Savunuculuğu bu anlamda geliştirmemiz gerekiyor, sadece engelliler anlamında değil, aslında dezavantajlı bütün insanlar için birileri savunuculuk yapmalı.

“Kanun Var, Yönetmelik Var, Uygulama Yok”

Eğitim konusunda canlı bir örnek, geçen gün televizyon programına giderken Koç Üniversitesi'nde verdiğim konferansta yanımda tanıştığım bir arkadaşımı götürdüm. Annesi matematikçi, babası fizikçi müthiş bir arkadaş, üniversite sınavından bir ay evvel trafik kazası sonucu omurilik felci oldu, tekerlekli sandalyeyle yürüyor. Hemen yeri gelmişken vurguluyorum. Tekerlekli sandalyeye mahkûm değil, kimse siz adım atıyorsunuz oda tekerleğini çeviriyor, tek fark bu. Ne oldu, Boğaziçi Üniversitesi'ni o yıl kazanan ilk 10'nun arasında. Boğaziçi Üniversitesi'ne gitti, kaydı yapılmadı. Neden? Çünkü üniversitenin mimari engelleri var. Bir sürü devlet üniversitesine gitti; çünkü puanı çok iyi. Hiçbirine kaydı yapılmadı; çünkü üniversitelerde mimari engeller var. Peki, ne zaman oldu bu? 2010'da. 2005'de kanun çıktı, kanun diyor ki 2005 yılından itibaren bütün resmi binaları engelsiz ve herkes için erişilebilir olması gerekiyor. Bunu uygulamayanlar hakkında maddi, manevi ceza ve dava açılabilir diyor, ama uygulanmıyor. Peki, Boğaziçi Üniversitesi'ni bu aile dava etti mi? Hayır; çünkü korktu. Ne yaptı, Koç Üniversitesi'ne gitti. Koç Üniversitesi'nde okuyor, bölümünün birincisi. Ne çıktı şimdi karşımıza? Klinik Psikoloji alanında yüksek lisans yapmak istiyor. Boğaziçi'nde var, Boğaziçi'ne gittik gene kabul etmedi. Şimdi dava açma aşamasına getirdik konuyu. Kim olursa olsun, konuyu ben hem Milli Eğitim Bakanı ile hem Aile Sosyal Bakanı ile görüştüğümde lütfen dava açın ki biz de gereğini yapalım dediler. Televizyon programında bunu söylediği zaman Boğaziçi Üniversitesi'nden birisi telefonla bağlanmalıydı diye bekledik ama kimse bağlanmadı. Gazeteciler ertesi gün üniversiteye gittiler, üniversitenin kapıları kapandı gazeteciler gelmesin diye.

Bu sorun Ege Üniversitesi'nde de yaşandı, geçen yıl 3 tane görme engelli arkadaşımızın okula kaydı yapılmadı. Yani bilinen üniversitelerden bahsediyorum sadece. Çok zeki arkadaşlarımız var, ama üniversiteye devam edemiyorlar; çünkü üniversiteler engellerle dolu. Büyük bir ayrımcılık, eşitlik ilkesine aykırı, eğitim alma hakkı engelleniyor insanların. Kanun var, yönetmelik var, uygulama yok. Niye? Çünkü uygulama için gittiğiniz kişi şunu söylüyor: Devlet yapacak. Devlet benim için sensin, o orada oturan müdür, öğretmen, resmi yetkili, vergi dairesindeki memur, belediye çalışan imar müdürü benim için devlet o. Devlet soyut, içindeki çalışanlar uygulayıcılar devleti somut hale getirebilir ve bunlar toplumun içindeki insanlar, dikkatinizi çekerim. Bunlar farklı bir dünyadan gelmiyorlar. Yan yana oturduğumuz, aynı ortam içinde bulunduğumuz insanlar, bunlar konuşmaya sıra geldiği zaman son derece duyarlı, son derece her şeyin farkında ama uygulamaya sıra geldiğinde elini bile oynatmıyor, yetki kullanmıyor veya sorumluluk almıyor.

Zihniyetleri değiştirmek için uğraşıyoruz ya bunun sebebi bu. Bu işaret lisanı daha önceki yıllarda Samsun, Eskişehir, İstanbul, İzmir'deki işaret dili okullarında lisanlar farklıydı, birbirleriyle anlaşamıyorlardı. Artık Türkiye'nin resmi işaret dili var, orada da harfler bunlar bu da Braille alfabesi. Braille alfabesini görme engelliler kullanıyor. Kabartma harfler aslında ama onlar içinde tasarladığımız zaman her şeyi gayet rahat devam ediyor.

3 Aralık 2012'ye kadar kaynaştırma öğrencisini otizmli veya farklı zihinsel durumu olan, farklı gelişim gösteren öğrencileri okullara gönderiyorduk. Mevcut eğitim sistemine farklı gelişim gösteren bireyi adapte etmeye çalışıyorduk. Adı üstünde farklı gelişim göstermiş özel eğitime ihtiyacı var, özel bir eğitim gereksinimine ihtiyacı var, özel gereksinimli çocuklardaki kasıt daha sonra yanlış kullanılarak değişti, özel eğitim gereksinimine ihtiyacı olan çocuklardır. Şimdi değişti bu durum, artık 2015'ti sınır hedef. Ona geçen bir açıklama yapıldı biraz daha ötelenmiş gibi duruyor. 2015 yılı itibariyle Birleşmiş Milletler dünyadaki bağlı ülkelerde eğitim modelinin bireyin kendi durumuna göre uygun eğitim modelinde değiştirmeye karar verdi, Türkiye'de buna taraf oldu. Şimdi onun uygulanmasını bekliyoruz.

Kaynaştırma sınıflarında en büyük şikâyet sınıftaki engelli bireyin diğer çocukları da meşgul etmesiydi, onunla ilgili benim geliştirdiğim formül ise bir rehber öğretmenin ders saatinde bire bir yanında olması veya üst sınıflardan çocukların onlara eşlik etmesi. Evet, hayata engel yok, eğitime de engel yok, adalete de engel yok. Şimdi herkesten görüş istiyorum, fotoğrafın tamamını görebiliyor musunuz? Bu çizimde ne var? Resmi betimliyorum İsmail Hocam ve Güven Hocam ilköğretimde, kara tahtanın önünde üç dört tane çocuk var. Çocuklardan bir tanesinin bir ayağı yok, diğer üçünün iki ayağı var ama tek ayaküstünde durma cezası alıyorlar. İki ayağı olan tek ayaküstünde durma cezası almış, üç çocuk ter içinde çok üzgün ve yorgun, tek ayağı olmayan ise gülüyor. Sizin de betimlemenize göre nedir bu durum? Üçü üzgün tek ayaküstünde duruyorlar, diğerinin zaten bir tane ayağı var ve gülüyor. Çünkü hepimize bu öğretildi, öncelikle farklılığı görmemiz öğretildi. Ben ne görüyorum, sonuçta ben çizdirdim. Ben deminden beri neden bahsediyorum, çocuklar engelli bireyler eğitim hakkında faydalanamıyor hatta sokağa çıkamıyorlar.

1. Sokağa çıktığı için mutlu,
2. Okula gidebildiği için eğitim hakkında faydalanabildiği için mutlu,
3. Arkadaşları tarafından dışlanmadığı için birlikte oyun oynabildiği için mutlu, eşit,
4. Öğretmeni engelli olduğu için onu engelli nedeniyle dışlamayıp diğer arkadaşlarıyla yaramazlık yaptığı için ona da ceza verdiği için onun içinde mutlu, eşit davranıldığı için, yani mutlu olması için beş tane asıl sebep var, bu fotoğrafta aslında eşitliği anlatıyoruz.

Algınız bu şekilde değişirse bundan sonrası için ben mutlu olacağım. Önce farklılığına bakmayalım, onun açısından bakalım. Empatiyi yaratırken onun yerine koyalım kendimizi ve biraz daha geniş düşünelim. Sokağa çıkabildim, okula gidebildim, sınıfa girebildim, arkadaşlarımla oyun oynadım, yaramazlık yaptım öğretmen bana da ceza verdi. Sağlık hizmetlerindeki sorunlarımız ne? En büyük sorunumuz sağlık kurumu raporları, demin İsmail Hocamla onu konuştuk. İki gözü görmüyor, yüzde yüz engelli ama bugün hastaneye giderse %85'e düşecek engel durumu. Engelliler için engel durumları çok önemlidir; çünkü eğitim alma hakkı, istihdam hakkı, maaş alma hakkı, araç alımı hakkı, bakım hizmeti alma hakkı engel durumlarına göre ölçülür. %40 bir engelli engel sınıfındadır, engellilerin normal haklarından faydalanabilir ama %90 ve üzeri ise başka birinin yardımıyla yaşatabiliyor demektir, onun ekstra hakları vardır. Bu anlamda engellilerin işte ÖTV hakları var, biliyorsunuzdur herhalde, %40'a yakın arabaları ucuza alırlar, yıllık vergi ödemezler.

Engelli birisi bir iş kurmuşsa vergi muafiyetleri vardır, sigorta primi muafiyetleri vardır. Bu muafiyetleri bilenler engellilerle birlikte çalışmayı severler.

Geçen yıl Ankara'da "Engelli Bilişimde Engel" diye bir çalışma yapıldı. Turkcell, Vodafone, Avea, Türk Telekom'un genel pazarlama müdürleri vardı. Beni çağırmayın dediğim halde çağırdılar. Gittik konuşuyoruz, kürsüye geçen şunu söylüyor: Biz çok sosyal sorumluluk sahibi bir kurumuz, engelliler çalıştırıyoruz. Dördü birden böyle söyleyince sıra bana geldiği zaman hepsinin eleman sayılarını istedim ve çalıştırdıkları engelli adedini istedim. Aslında dışarıya söylerken sosyal sorumluluğumuz gereği engelli çalıştırıyoruz diyorlar ama zorunlu olanı bile adede vurduğumuz zaman çalıştırmıyor. Kanunlara göre herkes her kurum iş yerinde 100 kişi çalışıyorsa özel kurumlarda minimum 3 tane engelli çalıştırma zorunluluğu var, yoksa ağır ceza alıyorlar. Resmi kurumsa 4 kişi çalıştırma zorunluluğu var. İnsanlar engelli kadrosunda zorunlu olarak çalıştırdıkları kişileri bile biz sosyal sorumluluğumuz gereği, yani egosunu tatmin ediyor, bunu kullanıyor.

"Bir Sürü Üniversite Mezunu Engelli Arkadaşımız İş Bulamıyor"

Engelliler çalışmıyor. Bir sürü üniversite mezunu engelli arkadaşımız var, iş bulamıyorlar. Onların üzerine bir sürü hikâye var, çok uzun hikâyeler bunlar. Benim Ardeşen'deki dernekte başkan vekilim görme engelli. 20 yıldır Çaykur'un santral operatörü santral derken makineden bahsetmiyorum, telefon santrali iletişim operatörü yani. İstanbul'daki dernekte görme engelli yönetim kurulu üyemiz var, iletişim mezunu, büyük bir şirketin iletişim operatörü. Ama baktığınız zaman başka bir yere başvurduğunda "Sen görme engellisin, bunu nasıl yapabilirsin ki?" diyor. Ortopedik engelliler iş bulamıyorlar; çünkü fabrikalarda veya çalışma ortamlarında mimari engeller var.

Zaten otizmliler ve Down sendromlularla, zihinsel farklılık gösterenlerin durumunu hiç konuşmaya bile gerek yok. Eğitemiyoruz, gerekli sağlık hizmetini veremiyoruz, iş sağlayamıyoruz, istihdam edemiyoruz sonra da diyoruz ki "Vah vah engellilere". İşte sosyal devlet bunları yapmalı, acımamalı, sadaka kültürüne alışmamalı alıştırmamalı, eğitmeli, istihdam sahibi yapmalı ve sosyal hayata katmalı ki devletin üstündeki yükte ortadan kalsın. İmkân verilmesi halinde İstanbul'da Şişli'de Doğan Cafe var, yolunuz düşerse uğrayın, Down sendromlular garsonluk yapabiliyor. İstanbul'dakiler özellikle ağırlardan seçildi. Elinde menü var, menü kâğıdını getiriyor, önünüze koyuyor. Seç diyor size, siz seçiyorsunuz oradan, o kâğıdı da alıyor götürüyor, ama masa kalabalık bile olsa kimin siparişi ise onu ona veriyor, yani ağır Down sendromlular. İşte işitme engelli birisinden makine mühendisi veya birçok şey olabiliyor. Bülent Tekin çok severek anıyorum kendisini, Türk Telekom'un SEDİK diye bir firması var, bilgisayar mühendisi orada Bülent ve Türkiye'de çift implant kullanarak implant çok pahalı bir alet 27 bin dolar ağır işitme engelli olanların işitmesini sağlıyor. Telefonla konuşma izni vermez implant ama Bülent bir cihaz geliştirdi ve takır takır telefonla konuşabiliyor. Ortopedik engelliler iş sahibi olabilir. 2005 yılında kanun yürürlüğe girdi ama bakım ücreti ve engelli maaşı dışında yol alamıyoruz. Çünkü uygulamalarda, hayatın katılımında sorunlar yaşıyoruz. Bunun suçlusu öncelikle engellilerin kendisi, yani kendi kendine karar verebilen, işitme engelliler, ortopedik engelliler bunun birinci suçlusu; çünkü bir kısmı bunun üzerinden rant elde ediyor, kendine acındırıyor. Hizmet istemek yerine, iş istemek yerine yardım istiyor. İkinci suçlusu ailelerin, üçüncüsü de sivil toplum kuruluşları.

“Türkiye Cumhuriyeti Dünyanın En Çok Derneği Olan, En Çok Vakfı Olan Ülkesidir”

Türkiye Cumhuriyeti dünyanın en çok derneği olan, en çok vakfı olan ülkesidir. Türkiye Cumhuriyeti dünyada en çok engelli derneği, engelli federasyonu, engelli konfederasyonu olan ülkesidir. Çünkü bu kadar yoğun bir nüfusu, yani 40 milyonu direkt ilgilendiriyor. Bölüp parçalamazsınız iktidar olur. Engellikle ilgili birinci derecede olan insanların nüfus seçmen sayısı 27 milyona yakın, örgütlenirlerse çok yol alırlar ve bu sivil toplum örgütlerinin hepsi de birbirine karşıdır. Büyük rantlar elde ederler, birçoğu asıl amaçlarının dışında çalışırlar maalesef ve birbirlerini de suçlamazlar.

Şu anda ben bu konuda da bir önerge verdim. Avrupa’da çünkü sistem şu: Bir ilde işte Münih, bu konuyu daha geçen hafta yaşadık. Münih’teki Türk sporcular dediler ki biz Münih Engelli Sporcular Derneğini kurmak istiyoruz. Münih Valiliği dedi ki hayır, burada zaten bir tane engelli derneği var; ancak ona üye olabilirsiniz. Türkiye’de 7 kişi bir araya geliyor ve hemen dernek kuruyor. Yönetime giremediği için kızıp dernek kuran herhalde binlerce vardır. Şimdi uğraşım şu: Her ilde bir engelli derneği veya en azından her branşın bir tane derneği olsun. Birlikte hareket etsinler ki konular daha çabuk çözülsün ve 6 tane federasyonu olan başka bir devlet, başka bir ülke yok. Engelliler konusunda 6 tane konfederasyonu var, federasyonların sayısını bilmiyoruz zaten. Bütün bunlar olması gerekenlerin, uygulayıcıların üstünden alıp farklı mecralara götürüyor. Çünkü bu engelli dernekleri federasyonları, konfederasyonları, belediyeler tarafından veya bazı kurumlar tarafından besleniyorlar, seslerini yükseltmesinler diye. Böyle bir yapıdaki dernekte tabii ki sessiz kalmayı tercih ediyor. Derneğin yöneticileri ve özellikle başkanları rahat ediyor.

“Acımak Bizden Aşağıda Olduğunu Kabul Etmektir”

Dernekleri eleştiriyorum ama bende sonuçta iki tane derneğin başkanayım. Benim başkanı olduğum derneklerde aidat yok, hiçbir yerden bağış almıyoruz. Bütçemiz sıfırdır, her yere de gideriz. Onun için de söz söyleme hakkımız var ve herkese de eşit mesafedeyiz, siyasi bir tarafta değiliz, kimseye de uşaklık yapmadığımız için de herkes de bizi dinler. En büyük sorunumuz acımak, acınmak. Niye acımak, kötü bir şey olsun? Acımayalım, eşit bireyler olduklarına göre önlerini açalım. Onların eğitim haklarına, yaşam haklarına saygı gösterelim. Acımak bizden aşağıda olduğunu kabul etmektir. Ötekileştirmenin temelidir. Acımak, “Ben onun için Facebook’ta paylaştım, daha ne yapayım?” demenin temelidir. “Ben onun için mavi kapak topladım, daha ne yapayım?” demenin temelidir. Önlerindeki engelli kaldırmak için eşit davranmamız yetmez, adil olmamız gerekir.

Mavi kapak kampanyası yapılıyor, insanlar mavi kapak topluyorlar. İşte “Ben mavi kapak topladım, daha ne yapayım?” diyor. Defalarca bunun tartışmasını yaptık. Ege Üniversitesi artık dayanamadı, bir de Polat Belediyesi İzmir’de benim hakkımda beyanatlar verdi. Mavi kapakta hikâye şudur, devletin bedava verdiği sandalyeleri “250 kg mavi kapak getir bir sandalye verelim” diyorlar. 250 kg mavi kapağın geri dönüşümdeki fiyatı 300-350 Lira, verilen sandalyeler 80 Lira ve hiçbir işe yaramıyorlar, zaten devlet bedava veriyor. İşte bir kampanyanın sonucuna bakın. Sandalyeyi alanlar neden mutlu değil; çünkü o sandalye onların bir şey veremeyecek. Sandalye ayakkabıdır. Sandalye alınacak kişinin omuz genişliği, kalça sırt genişliği kalça genişliği, kalça diz uzunluğu, diz ayak uzunluğu ölçülür ona göre sandalye

alınır, böyle sandalye olması gerekir. Neler istiyoruz? Özel eğitim istiyoruz, önümüzdeki engelleri özel eğitimde kaldırın. Spor eğitimi istiyoruz, müzik eğitimi istiyoruz, evde bakım hizmetinin kaliteli hale gelmesini istiyoruz. Bakım merkezleri ve günlük kreşler istiyoruz, hem anneler rahatlasın hem de engelliler gelişsin diye.

Tatilde seyahat özgürlüğü istiyoruz, engelsiz turizm konulu bir çalışma yürütüyorum. Türkiye Cumhuriyeti'nde mimari engelleri olmayan bir tane bile otel yoktur, turizm cenneti bir ülke burası. Pastane, lokanta ve diğer yerlere girmek istiyoruz. Kişisel kullanım eşyaları istiyoruz. Şimdi şu aralar çok dava konusu olduğu için size birkaç mimari sorun göstereceğim, ondan sonra bitireceğim. Kanun 5216 ve 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu ile 5378 Sayılı Engellilerle ilgili kanun 2004-2005'te yürürlüğe girdi. O tarihten itibaren yapılan bütün resmi binaların, caddelerin, sokakların, alınan bütün otobüslerin engelsiz olması gerekiyordu. Olmayanlar hakkında dava açılabilir. Niye? Kamunun parası yanlış kullanılıyor ve hala her şey engellerle dolu. Bu fotoğrafın önemi ne? Yaklaşımı anlatıyor bu fotoğraf, burası Türkiye Mimar Mühendisler Odaları Birliği'nin Engelli Çalıştayı, benim solumdaki hukukçu Deniz Hanım bakanlıktan lehine bir iki konuyla ilgili arkadaşım. Engelsiz Mimari sunumunu yapacağım. TÜMOB Türkiye'nin en büyük sivil toplum örgütü, hepimiz biliyoruz bunu. Ben onun düzenlediği Engelli Çalıştayı'nda çok şey bekliyorum. Sizce salonda kaç tane mimar, mühendis, peyzaj, mimar, şehir plancısı vardır? 5 kişi vardı, 3 tanesi zaten engelli mimardı, işte sorun burada.

“Türkiye’de Mimari Engellerin Sebebi Mimarlardır”

Türkiye’de mimari engellerin sebebi mimarlardır. Çünkü engelsiz mimari çizmiyorlar. 1997 yılından beri kanuna aykırı davranıyorlar. 2005 yılında güncellenen kanuna rağmen mimarlar engelsiz mimariyi çizmiyorlar; çünkü duyarlı değiller. Körler, sağır bütünü davranışlarında bunu görebilirsiniz. Mimarların üstüne gittiğiniz zaman diyor ki müteahhit böyle istiyor. Ben diyorum ki biz sizi mimar olarak görüyoruz yani doktorun Hipokrat yemini olduğu gibi keşke mimarın da bütün insanlar için evrensel tasarım yapacağım, diye bir yemini olsa. Siz çizmediğiniz için mühendisler uygulamıyor. Belediye ruhsat vermesin diyenler var, aranızdan da böyle geçirenler olabilir. Belediyenin ruhsatından önce mimarlar odasının mührü gerekiyor. Mimarlar odasının mühürlediği, uygundur dediğini belediye ruhsatlandırıyor. Engellerle dolu bir okula dava açacağız veya bir konuda dava açacağız, belediyeye gidiyoruz diyoruz ki biz buraya dava açacağız. Burası neresi diyor belediye. Nasıl diyebilir bunu; çünkü ruhsatı yok ki hala arsa olarak görünüyor. Elektrikçi bağlamış, suyu bağlamış, vergi de alıyor ama binanın ruhsatı yok. Bunun sorumlusu kim? Kanun var ve uygulanmıyorsa eğer sorumlusu uygulayıcı, sorumlusu doğru olarak çizmeyen mimar, mimarlar doğru çizerlerse engeller ortadan kalkar. Mühendisler de mimarların çizdiklerini uygularlar; çünkü İmar Kanunu'nda ilgili maddeler ve Türk standartlarına girmiştir Engelsiz Evrensel Tasarı İlkeleri ve der ki: Taşıt yolu, 3 cm üstünde bisiklet yolu 3 cm üstünde yaya kaldırımı. Kaldırım yüksekliği bir ülkenin geri kalmışlığını gösterir. Çünkü araba park etmesin diye kaldırımı yüksek yapıyor, oysa benim hayatımı engelliyor. Görme engelinin ve tekerlekli sandalye kullanıcısının hayatını engelliyor. Kaldırım yüksekliği ne kadar varsa o ülke o kadar geri kalmıştır. Bu kanun ve TSE standardıdır gördüğümüz ve böyle saçmalıklar var.

Şimdi insanlar görme engelli bireyi, siz burada sadece onu mu görüyorsunuz sorun olarak? İşte görme engellilerin yürüyüş yoluna direk kurulmuş. Sadece bizim için

sorun bu değil, bizim için sorun şu buraya çarpan buraya çarpar mı? Evet. Tekerlekli sandalyeli nereden yürüyecek? Masalar yüzünden yürüyemiyor, bizim için sorun bu. Dubalar bir araba park etmesin diye konulmuş. Görme engelliler için, tekerlekli sandalye ve akülü sandalye kullanıcıları için en büyük tehlike, daha yeni yapıyor burası, kanun var, standart var ama görme engelli birey için kocaman bir direk var, çarpsın kafasını kırsın veya ölsün diye. Böyle bir mimari var ve bu mimari Kâğıthane Belediyesi ve yanı, bir mimar bunu nasıl çizebilir? Kaldırım yok, giriş yok, bahçe mobilyası konmuş, her şey hayati tehlike. Rampa yüksekliği bütün dünyada standart altındadır, %8'den fazla olamaz, böyle bir rampa olmaz, hayati tehlike, olması gereken bu. Böyle bir rampa olmaz, olması gereken bu. Böyle bir mimariye sahibiz, burası Ankara.

Şimdi yaklaşımla ilgili konuştuk, burası bir aile hekimliği Bakırköy'de. Dedik ki aile hekimliklerinin engelsiz olması gerekir ki tekerlekli sandalyeli, yaşlılar da tabii ki ve görme engelliler de gelebilsin, basamaklarınız var, uygun değil dedik. Böyle bir rampa yaptı. Sonra tabii ki taşınmak zorunda kaldı, biz ısrar edince. Anlayışı görüyorsunuz orada, yani doktor, mimar, hukukçu, hekim hiç fark etmiyor. Birlikte yaşamasına geldiği zaman hemen ötekileştiriyoruz. Medya önünde veya sanal ortamlarda çok duyarlıyız, çok farkındayız her şeyin ama İstanbul'daki Derneğin Yönetim Kurulu Üyesi Gülsüm evin önündeki 3 tane basamağı rampa yaptırmak istedi, binadaki savcı bey karşı çıktı. Biz gerekeni yaptık, savcı bey taşındı, 3 tane basamak rampa yapıldı diye. Böyle bir ülkede yaşıyoruz maalesef. Demin adli tıp uzmanının benim çocuğuma da otizm bulaşır diye çocuğunu aldığı gibi.

“İçimizdeki Acıma Duygusun, Ötekileştirmeyi Kaldıralım”

Burada ne görüyorsunuz? Araçlar engelli otoparkına park etmiş, biz burada engelli otoparkı göremiyoruz; çünkü engelli otoparkından bahsetmek için arabayı park ettiğim zaman benim tekerlekli sandalyemle inmem gerekir. Burada öyle bir imkân yok. Yalan. Olması gereken budur, standartta budur, Türk standartları da Birleşmiş Milletler standartları da budur. Engelli otoparkları arasında minimum 140 cm görme engellilerin rahat hareket edebilmesi, tekerlekli sandalye, akülü sandalyelerin inip binmelerini sağlayacak ara olması gerekir. Mimar, mühendis ve çevre plancıları onlara da çalışma yapıyorum. Bir konut, bir restoran, bir cafe, bir sinema salonu, bir konferans salonu nasıl engelsiz olabilir diye anlatıyorum. Ama önce lütfen içimizdeki acıma duygusunu, ötekileştirmeyi kaldıralım. Eşit insanlarız, hepimizin hakları var, engelliler ve aileleri savunuculuk yapamıyorlar. Lütfen bizim adımıza siz hukukçular olarak savunuculuk yapın; çünkü bir şeyi değiştirebilirsek binlerce şeyi değiştirebiliriz.

Soru 1: Özellikle seçim günlerinde yaşadığımız görme engellilerle, bedensel engelliler oy kullanmaya gidemiyorlar. Görme engelliler oy kullanmaya gitse bile yanlarında bir refakatçi olmak zorunda, hani o refakatçinin ne kadar güvenilir olduğu tartışılır. Bunun için bir çalışma var mı?

Adem Kuyumcu: Konuyu kısa kesmek zorunda kaldığım için tüm bu örneklere giremedim. Geçen yıl kazanılmış bir davamız var, Yargıtay da onayladı. İzmir'de Karşıyaka'da bedensel engelli bir arkadaşımız oy kullanamadığı için, oy sandığı üçüncü katta olduğu için Yüksek Seçim Kurulu'na dava açtık. Dava sonuçlandı, arkadaşımız 5 milyar tazminat davası kazandı. Yargıtay da kararı onadı. Bunlardan sonraki seçimlerde oy sandığının olduğu yere giden her engelli görme veya ortopedik

engelli yukarı çıkmak zorunda kalmayacak. Sandık onların erişimine uygun olarak yapılacak. Ancak görme engelliler için kabartma, henüz öyle bir çalışma benim bilgim dâhilinde yok.

Güven Kışlalı: Şimdi görme engelliler içinde yedilik konusunda sıkıntı oluyordu. Onu aşmaya çalışıyoruz, bu konuda çalışmalar var, çok kısaca bahsedeyim. Bizim normalde yazı yazmak için kullandığımız bir tabletimiz var. O tabletimizin arasına karton koyup tableti kapattığımızda karton tablete oturuyor ve biz boşluklarına yazı yazabiliyoruz. Bu yöntemle buna benzer bir çalışma yapılarak delikli bir şablon karton oluşturulması bunların başına kabartma numaralarla ve kabartma bilgilerle hangi numaraların neye denk geleceğini hesap ederek bir oy kullanma senaryosu oluşturulmaya çalışılıyor. Tabii birazcık kapsamlı, sonuçta çok uzun bir metin haline gelecek ama böyle çalışmalar var, ama sonuçlanmış değil.

Soru 2: Adem Hocama sormak istiyorum. Ama bizim toplumumuzda öncelikli iki tane sorun var, benim de özel olarak ilgilendiğim bir kadın hakları, iki engellilerin hakları. Biz toplum olarak her zaman bu iki alanda bir pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini söylüyorsunuz. Ama gerçekten buna inanıyor muyuz, önce ben bunu söylemek isterim. Somut bir örnekle bunu dile getirmek gerekirse, bir ilkokula gittiğiniz zaman sınıflar 40 kişi ve herhangi bir engelli öğrencinin bu sınıfa geldiğinde öğretmen o engelliyle ilgilenecek yoksa diğerleriyle mi ilgilenecek sorunsalı düşünüldüğü zaman benim için bir engel söz konusu değil, ama başkası için benim çocuğum eğitilemiyor korkusu çok büyük bir engel. Belki de bu yüzden o adli tıp uzmanı kendi çocuğunu aldı götürdü. Hani bu açıdan herhangi bir yaptırım öneriniz var mı? Böyle bir durumda ne yapılması gerekir? Bu konuyu çok kısa geçtiniz, o yüzden tartışmak istedim.

Adem Kuyumcu: Şimdi görme engelliler için ve ortopedik engelli olanlar için eğitimde zaten bir ayrışma söz konusu değil, yani öğretmen aynı eğitimi veriyor. Ancak otizmlili kaynaştırma öğrencileri zaten her sınıfta maksimum iki tane veya üç tane oluyor. Bundan sonraki süreçte kişiye özel eğitim modeline geçiyoruz dedik ya orada rehber öğretmenler görev alacak. Niye geçilemiyor? Çünkü zihinsel engelliler öğretmenimiz yok, üniversitelerde zihinsel engelliler bölümleri boş. Zihinsel engelliler öğretmeni kadrosu Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nde zorunlu, şu an İstanbul'daki maaş 3 Bin Lira, Ankara'da 2.500 Lira civarında ama zihinsel engelliler öğretmeni yok. PDR yok, rehberlik ve araştırma, yani psikolojik danışmanlık yok. Neden? İki mezunu da devlet hemen işe alıyor, sıfır taban puanla ikisi de hemen memur oluyor. Böyle olunca sınıflara destek veremiyoruz.

Bunun şöyle bir yöntemi var, bizim önerdiğimiz ve o uygulanacak. Mevcut öğretmenlere hizmet içi eğitimle zihinsel engellilere yaklaşım, kaynaştırma öğrencileriyle eğitim diye bir modeli alacaklar. Daha sonra da dediğim gibi mutlaka o çocukların yanında farklı gelişim gösteren bireylerin yanında ya üst sınıftan ya da dışarıdan stajyer öğretmenler çocukların yanında olacak. Çözüm bu, Avrupa'da da bu şekilde uygulanıyor, o bireye özel eğitim modeliyle bunu çözebiliriz. Demin üstünde fazla durmadım, bu tür vakalarda biz artık müdürleri geçiyoruz, öğretmenleri de geçiyoruz. Ama bir davada öğretmen hâkime şunu söylüyor. Ben bu konuda eğitim almadım, eğitim almadığım bir konuda da eğitim veremem dedi, dava düştü, bizde haklı bulduk. Onun için hizmet içi yapılacak ama daha büyük bir sorunumuz var, sınıftaki diğer aileler imza topluyorlar ve çocukların okuldan alınmasını istiyorlar.

Bunun için de sizin çalışmanızı istiyorum. Yani eşitlik ilkesine bağlı kalarak eğitim hakkını kullanmak için hukuki anlamda ne yapılabilir? İşte terk eden baba, terk edip gittikten sonra hala yalnızlaştırdığı, tek başına bıraktığı engelli bireyle özellikle zihinsel engelli bireyle anneyi hala etki altında tutuyor ve diyor ki çocuğu sokağa çıkarma. Ben evlerde bağlı, çatılarda depolarda bağlı otizmliler biliyorum. Sebep terk edip gitmiş, boşamış, maddi olarak hiç katkı yapmayan bir babanın velayetinde olması. Bunun çözülmesi gerekiyor ve umuyorum sizler bunların üzerinde çalışırsınız.

Güven Kışlalı: Pozitif ayrımcılık noktasında bir noktaya dikkat çekmek istiyorum, aslında soru size soruldu ama burada pozitif ayrımcılık kavramı birazcık tehlikeli bir kavram haline geldi. İlk başta buna sarıldık sıkıca ama şimdi burada anlatılmak istenen ve biraz önce sunumlarda da vurgu yapılan şey temel hak ve özgürlükten herkesin eşit oranda yararlanabilmesi. Yani aslında bir pozitif sorun yok burada, sadece dezavantajlı bir grubun normal olarak yararlanması gereken hakları yararlanamadığı için onlarla eşit hale getirilmesi var. Ama pozitif ayrımcılık kavramı insanlara şunu veriyor: İşte şu noktada biraz daha destekleyelim, şurada biraz daha öne geçsin, yani sanki eşitlikten bir adım öne koyalım, ama onlar da o şekilde dengelenmiş olsun dezavantajlı noktalarıyla diye. Bundan dolayı biz dernek olarak bu pozitif ayrımcılık kavramı tehlikeli bir hale geldiği için bunu çok fazla kullanmamayı tercih etmeye başladık. Bu konuda da toplumda duyarlılık yaratılması için ben de kişisel olarak bu konuya pozitif ayrımcılık noktasıyla yaklaşılmasını görüşümdedir.

Adem Kuyumcu: Hak olarak yaklaşalım; çünkü pozitif ayrımcılığın içinde de biraz acıma ve ötekileştirme var. Aslında hakla değil ama işte ayrımcılık yapıyor hissi var, onu için biraz pozitif ayrımcılıktan artık bizler uzaklaşmaya çalışıyoruz ama malum yerler bunu ısrarla vurguluyor.

Güven Kışlalı: Şimdi bu bakış açısını değiştiren bir şey. Bir engelli neden araç alır? Pozitif ayrımcılık yapıyor da onlara araç veriliyor dediğiniz zaman insanların kafasında onlara bir nimet sağlansın ki biraz daha mutlu olsunlar. Hâlbuki bir engellinin araç almasının amacı onun seyahat hakkından ya da eğitim hakkından ve bunun gibi birçok kültürel ve sosyal haklarından sağlıklı gereği gibi yararlanabilmesi için, yani aslında diğer insanlarla eşit duruma getirilmesi için yapılan bir muafiyet, bu araçlara kolay ulaşsınlar ve topluma daha kolay katılsınlar diye. Aslında aynı olay pozitif ayrımcılık noktası dersek gözümüze daha farklı bir görünüyor; fakat temel hak ve özgürlüklerden yararlanmak için eşit hale getirilmek istediğimiz zaman daha farklı algılanıyor. Burada anlatılmak istenen aslında bu.

Soru 3: Şimdi zihinsel engellilerden söz ettiniz. Bunları nitelendirdik, otizmliler dedik, down sendromlular dedik. Şizofrenliler için tartışmalı bir nitelendirme, yani engelli olup olmadığının tartışmalı olduğunu söylediniz. Peki, sosyal bilimciler hukukçular, sizin gibi pedagoglar, öğretmenler bu nitelendirmeye ne kadar dâhil olmakta? Yani bu nitelendirmeyi anladığım, sizin sunumunuzdan çıkardığımız kadarıyla da sağlıkçıların yaptığını anladım, algıladım. Biz ne kadar dâhil olmaktayız bu sürecin, bu nitelendirmenin içerisinde? Niye otizmde otistik değil? Yani neden otistik demememiz gerek, neden otizmliler demememiz gerek?

Adem Kuyumcu: Engelliyi tanımlarken sağlıkçıların tanımlamasını bahsetmiştim. Daha sonraki tanımlamalar aslında sosyal hayata katılım ölçüsünde tanımlamalar. Maalesef tanımlamalarla ilgili çok sorun yaşıyoruz, başta Damla Hoca da bahsetmişti.

Oturmamış kavramlar dolayısıyla hukukçular da konunun uzağında ilgi göstermedikleri, bilgi sahibi olmadıkları için öğretmenler de, ama öğretmenlerdeki sorunu çözdük, çünkü zoraki onlara hizmet içi eğitim vereceğiz taraf olsunlar veya konuya hâkim olsunlar diye. Ama hukukçular, mimarlar ve diğerlerinde böyle bir zorlama yapamayız. Sadece bilginin alabildiği kadarını veya istediği kadarını alacaktır, o biraz zor.

Bize göre şizofreni bir engel durumudur. Bana göre bir engel durumudur; çünkü şizofren çocukları ve bireyleri gördüm, birlikte yaşadım. Ancak tıp düzelebilir diyor. Öyle dediği için engel sınıfına konmuyorlar. Orada sağlıkçıların söylediklerine bağlı kılınıyor. Otistik, otizmlili hangisi daha sıcak otizmlili; otistik biraz ötekileştirmeyi çağırıyor. Artık öyle bir kavram da yok. Otizm bir farklı gelişim, bir davranış bozukluğu ismi olur, literatüre otizm otizmdir. Otizmlili birey demek gerekir. Otistik biraz sonradan uydurulmuş, Türkiye’de uydurulmuş bir kavram olduğu için otizmliliyi kullanmak daha sıcak olduğunu düşünüyorum.

Otizmi konuşurken hemen dünkü gündemi konuşalım. Adana birisi çıktı, “Otizmliler ateisttir” dedi. Benim bir sürü beyanatlarım oldu ama sayın bakan sonra bir şeyler söyledi. İşte amacını aşmış konular. Yani otizmlili ateisttir, ateistlerde otizmlidir ve aynı zamanda bunu söyleyen bir sosyolog, bir dernek başkanı. Günlerce bunun üzerine konuldu, savunmalar yapıldı. Yani otizmlilerle bunu konuşmaya bile gerek yok. Daha bunun önünde konuşalım. Bu arada 2010 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’nın müfredata da farklı gelişim gösteren 4 ve 8 sınıf öğrencilerinin Din ve Ahlak Kültürü dersi almasını koydu. O zamanda karşı çıktık. Neden? Yaşayın ve görün dedik direnemeyince, Din Bilgisi Öğretmenleri derslere girdiler ve çıkan sonuç şu: “Konuşamıyor, yazamıyor, algısı kapalı, ismini söyleyemiyor. Ben buna nasıl din eğitimi vereceğim” dediler ondan sonra geri adım atıldı. Gündemle ilgili de böyle bir şeyi hatırlatalım istedim.

Soru 4: Siz istihdam probleminden bahsettiniz. İşverenin de bunu suiistimal ettiğini de söylediniz. Dolayısıyla toplumda şöyle bir problem de çıkarıyor. Dilenci kültürünün oluşmasına sebep olur, aynı zamanda da engellilerin meslek olarak engelinden dolayı dilencilik yapan insan sayısını Türkiye’de ve dünyada bir ortalaması var mı, bununla ilgili bir çalışmanız var mı?

Adem Kuyumcu: Var, Türkiye’de medya acımayı ve acındırmayı çok sever. Çünkü toplum olarak onu tüketiyoruz. Ezilmiş kadınlar, ezilmiş çocuklar, ezilmiş engellilerin gösterilmesi bizim hoşumuza gidiyor. Çünkü onlara acıyoruz, egomuzu tatmin oluyor. Onun için acıtmaktan vazgeçelim demiştim.

Türkiye’de 9 milyon engelli var, %20’si fakir dediğimiz seviyede. Devlet 9 milyon engelli arasında fakir olan 414 bin engelliye tespit ettiği için onlara maddi yardım yapıyor. Bakın 9 milyonun arasında 414 bin, onlara da devlet her ay bakım ücreti veya engelli maaşı adı altında yardım yapıyor. Bir asgari ücrete yakın bakım ücreti veriyor. Yani %20 bizim sosyal çevrenin kabul ettiği konumu 5 milyon işi gücü olan maddi durumu iyi engelli tüketen var, 5 milyon tatil yapmak isteyen ama hiç tatil yapamamış görme engelli, ortopedik engelli, işitme engelli birey var.

Maalesef toplumun genel yapısında dayatmayı çok sevdiğimiz için medya bize ne diyorsa onu kabul ediyoruz. Dışarıda engelliler için dergi satanları görüyorsunuz,

lütfe alın. Engelliler için satılan dergilerin engelli derneklerine, engellilere hiçbir faydası yok, tamamen para kazanmak için o işe çalışan öğrencilerin ve birilerinin para kazanması içindir. Kapınıza gelmiş para istiyorsa vermeyin; çünkü o zaten aynı zamanda bir suç, hiçbir dernek kapı kapı dolaşıp para toplayamaz, kanunen suç, başış toplamak yasak. Bunun dışında dilenci, bütün dilenciler olduğu gibi ona yapabileceğimiz bir şey yok, ama bireysel olarak ilk önce bundan vazgeçmeliyiz. Biz vermeyelim, yardım yapmak istiyorsak eğer direkt istediğimizi alıp verelim, para olarak da vermeyin, onun bir ihtiyacını karşılayalım.

Benim size bir sorum var, bütün bunlardan sonra kaç kişinin engelli yakını var? Niye bunu yapıyoruz söyleyeyim. Maalesef hepimiz engelli kardeşimizi, annemizi, babamızı veya çocuğumuzu bir şekilde saklıyoruz. Her üniversitede tabii ki diğerleri daha kalabalık oluyor; çünkü her bölümden öğrenciler oluyor. İşte ortalama herhalde 300-400 kişi sorduğumuz zaman sadece 5-6 kişi kaldırıyor, sunumun sonunda orada daha farklı bir sunum yapıyoruz. Burada biraz hak dayalı bir sunum oldu, istediğimiz adede ulaşıyoruz, yani %12'yle %15 arasında kişi elini kaldırıyor ve gelip isimlerini yazdırıyorlar ve engelli yakınlarının iletişim bilgilerini veriyorlar, onlara ulaşabilmemiz için. Çünkü veri olmadığı için, sayımlarda yazılmadıkları için işte seçmen sandığında geldiği zaman bunlar kaç görme engellinin oy kullandığını bilemiyoruz, ona göre de hazırlık yapamıyoruz.